

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2019 | 3. SZÁM
LXI. ÉVFOLYAM

F. Romhányi Beatrix
Gondolatok a 14. századi pápai tizedjegyzék ürügyén

Az Anjou-országok társadalma
Serena Morelli, Riccardo Rao, Thierry Pécout tanulmányai

Kármán Gábor
Thököly Imre elfogása

Orosz László
A weimari Németország és Magyarország együttműködése

Erős Vilmos
Szellemtörténet versus népiségtörténet

Csapody Tamás
A cserenkai túlélő

Rajcsányi Péter
A Magyar Televízió 1956-1957-ben

TARTALOMJEGYZÉK

LXI. évfolyam, 2019. 3. szám

TANULMÁNYOK

- F. Romhányi Beatrix** • A középkori magyar plébániák és a 14. századi pápai tizedjegyzék 339
- Serena Morelli** • Társadalom és hivatalok Dél-Itáliában a 13–15. században 361
- Riccardo Rao** • Anjou-elitek az itáliai *comunék*ban: nemesek, hivatalnokok, idegenek 385
- Thierry Pécout** • Elitek az Anjou-kori Provence-ban 397
- Kármán Gábor** • Thököly Imre elfogása: a felső-magyarországi oszmán vazallus állam bukása és az erdélyi diplomácia 411
- Angelovics Helga** • Vay Miklós Zemplén megyei követi működése az 1830. évi országgyűlésen 433
- Orosz László** • „Egy vak és egy béna, ha összefognak...”
A weimari Németország és Magyarország együttműködésének kérdéséhez 451
- Erős Vilmos** • Szellemtörténet versus népiségtörténet.
Szekfű Gyula és Szabó István különböző értelmezései a nemzetiségek magyarországi történetéről az 1940-es évek első felében 479
- Csapody Tamás** • A cservenkai túlélő. A bori munkaszolgálat 499
- Rajcsányi Péter** • A Magyar Televízió Intéző Bizottsága 1956–1957 – elhallgatott tények 509

MŰHELY

- Weisz Boglárka** • A magyar gazdaság mozgatórugói a középkorban. Az MTA BTK „Lendület” Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport hároméves (2015–2018) beszámolója 539

A MAGYAR TELEVÍZIÓ INTÉZŐ BIZOTTSÁGA 1956–1957 – ELHALLGATOTT TÉNYEK

RAJCSÁNYI PÉTER

THE EXECUTIVE COMMITTEE OF THE HUNGARIAN TELEVISION 1956–1957
– FACTS HELD BACK

During the revolution of 1956, it was the Executive Committee elected by the employees and put in charge of the Hungarian Television that definitively launched television broadcasting, and elaborated its program policy, working order, and the main artistic and technical systems and methods of program making after the failure of previous political decisions. After six decades of complete silence, the paper reveals for the first time publicly the ideas, efforts and activity of the Executive Committee, which had led to the launch of broadcasting in February 1957, and traces its manifold activities in making and directing television programs. It was during its activity that the new program policy and structure was established, the first football match and other sport events as well as the first opera and theatre performances were broadcast, the television news was relaunched, and the first „samples” of the later so popular entertaining and scientific programs and television films were produced. By the autumn of 1957 all members of the Committee, together with most other employees of the Television, had been removed from the institution, and their names and activities were put under taboo for several decades.

Keywords: Hungarian Radio and Television, Workers’ Chamber, 1956, Executive Committee, television broadcasting, reprisals

---

Az 1956. október 23-án kirobbant forradalom egyik legszélesebb körben ismert eseménye a Magyar Rádió épületének ostroma. A Bródy Sándor utcai épületben működött a Magyar Rádió és annak keretében a Televíziós Főosztály.¹ A forradalom alatt létrejött Televíziós Intéző Bizottság szerepéről, a november elejétől egészen 1957 májusáig a magyar televízió szakmai működését irányító tevékenységéről, majd a forradalmi időszakban szerepet vállalt vezetők, munkatársak elleni megtorlásról azonban évtizedekig nem lehetett hallani.

Rajcsányi Péter, nyugdíjas.

¹ A Televíziós Főosztály 1954 márciusában jött létre a Magyar Rádió szervezetén belül, de tevékenységében attól elkülönülve. Élére az MDP Révai Dezsőt, a Hunnia Filmgyár korábbi igazgatóját, Révai József testvérét nevezte ki.

Az Intéző Bizottság létrejötte, kezdeti lépések

A Rádió Munkástanácsát megválasztó, október 30-i gyűlésen a Televíziós Főosztály több munkatársa is részt vett, akik a következő napon elhatározták, hogy összehívják a Főosztály dolgozóit november 2-ára, hogy a Rádió Munkástanácsa által elbocsátott Révai Dezső helyett új vezetőt válasszanak. A november 2-i összejövetelen a Televíziós Főosztály jelen levő 27 dolgozója egyhangú szavazással Rajcsányi Ferencet², a Gyártási Osztály vezetőjét bízta meg a Főosztály irányításával.³ Az ő javaslatára a gyűlésen 4 tagú Intéző Bizottságot választottak, amelynek elnöke Rajcsányi Ferenc, tagjai Bednai Nándor⁴, Kiss András⁵ és Pálos Miklós⁶ lettek.

A „forradalmi” Intéző Bizottságot (magát egyébként soha nem nevezte forradalmi-nak) felhatalmazták arra, hogy az értekezleten elhangzott javaslatokat és követeléseket

- 2 Rajcsányi Ferenc filmrendező és gyártásvezető. 1941-től a Hunnia Filmgyárban dolgozott felvételvezetőként, segédrendezőként és gyártásvezetőként. Az 1942-ben bemutatott, *Emberek a havason* című film valamennyi külső felvételének ő volt a felvételvezetője. Együtt dolgozott Zilahy Lajossal (*A szív és a gödölye, Szép csillag*), Rodriguez Endrével (*Kalotaszegi madonna*), neves színészekkel (Jávor Pál, Csontos Gyula, Karády Katalin, Szellay Alice és mások). Karrierjét megszakította a 2. magyar hadseregbe történt behívása, a doni harcokban való részvétele. A második világháború után, folytatva filmes munkáját, a Rákosi által betiltott *Ének a búzamezőkön* című Szóts István-film gyártásvezetője volt. A Televíziós Főosztályhoz a Tájékoztatói Hivatal elnökének, Szántó Zoltánnak az ajánlására került 1955-ben, miután két sikeres kisfilmet készített a televízió számára. 1957 augusztusában kikényszerített felmondással távozott, majd munkavédelmi és oktatófilmeket rendezett. 1960-tól a Magyar Hirdető filmscsoportjának vezetője lett. Az ő irányításával és rendezői, gyártásvezetői közreműködésével készült a legtöbb reklámfilm a magyar televízió számára az 1960-as években.
- 3 Jegyzőkönyv. Felvéve 1956. november 2-án, a Szabad Magyar Rádió Televíziós Főosztályának értekezletén. Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (= MTVA) Irattár, Haraszthy Elemér irathagyatéka.
- 4 Bednai Nándor az első szakmai munkatársként (rendezőként) került a Televíziós Főosztályra. A televíziós műsorok megindulásáig rádióriportokat és más műsorokat készített, valamint tanulmányozta a televíziós kifejezési eszközöket. 1957-ben sikeres rendezőként mutatkozott be a tv-ben, de augusztusban fegyelmi úton elbocsátották. Azt követően segédmunkásként dolgozott. 1964-től külsőként került vissza a televíziós munkába, rendkívül sikeres, a szórakoztató műfaj területén nyújtott rendezői tevékenységével. 1972-ben a *Furfangos diákok* című táncfilm rendezésével került ismét teljes állásban a televízióhoz. 1973–1985 között a televízió hét szilveszteri műsorának, több tucat szórakoztató műsornak és táncfilmnek volt rendezője. 1986-ban a *Mennyei hang* című film rendezéséért a montreaux-i nemzetközi televíziós fesztivál Chaplin-díját kapta.
- 5 Kiss András a Hunnia Filmgyárban kezdte pályafutását szerkesztőként, segédrendezőként, majd a Híradó és Dokumentumfilmgyárban dolgozott híradók és kisfilmek összeállításán. A televízióhoz politikai szerkesztőként került, ahol több kisebb műsor mellett az 1957. május 1-i műsorok szerkesztője volt. Az 1957 első félévében adásba került valamennyi sportközvetítésnek ő volt a szerkesztője. Az Intéző Bizottság tagjaként aktívan részt vett 1956 novembere és 1957 márciusa között a televízió technikai felszereltségét korszerűsíteni célzó erőfeszítésekben is, sikeresen tárgyalt a Nemzeti Bankkal az angol helyszíni közvetítő kocsik megvételéhez szükséges garancialevél újbóli kibocsátásáról. A televíziótól 1957 augusztusában kikényszerített felmondással távozott.
- 6 Pálos Miklós 1950-től a Nemzeti Színházban dramaturgként és segédrendezőként dolgozott, majd a győri színház rendezője lett. Innen került a televízióhoz 1956 áprilisában ifjúsági szerkesztőként. Sikeres ifjúsági műsort készített Bednai Nándorral együtt a balatoni nemzetközi úttörőtáborról. A forradalom idején aktív politikai tevékenységet folytatott, a televízió megbízottjaként több munkástanácsal tárgyalt az együttműködés különféle kérdéseiről stb. Az Intéző Bizottság tagjai közül, a volt főosztályvezető vádjai alapján elsőként, 1957 februárjában távolították el a televíziótól. Tanárként, majd újságíróként dolgozott a későbbiekben.

összegezze, majd terjessze jóváhagyásra és intézkedésre a Rádió Munkástanácsa elé. Az Intéző Bizottság egyúttal szerezzen a Rádió Munkástanácsától megbízást a Televíziós Főosztály ügyeinek önálló intézésére.

A Televíziós Főosztály dolgozói – a jegyzőkönyv szerint – „a televíziós adás megindítását nem tartják pillanatnyilag célszerűnek, részben a hiányos technikai felszerelések miatt, részben pedig a műsorpolitika új irányelvei miatt”. A Rádió ostroma során ugyanis a televíziós eszközökben és néhány szerkesztői szobában is károk keletkeztek. Az együttműködő partnerek, mindenekelőtt a Híradó és Dokumentumfilmgyár (= HDF) berendezései és épületei is károsodást szenvedtek (a HDF Könyves Kálmán úti központjában tűz pusztított, amelyben filmanyagok és berendezések semmisültek meg). Néhány eszköz pedig nem állt azonnal rendelkezésre. Az egyik ilyen, külső használatban levő eszköz, egy 16 mm-es Bolex felvevőgép október 19-étől kezdve Hajdú Ferenc operatőrnél volt, és Hajdú ezzel a géppel készített felvételeket a forradalom eseményeiről. Majd más operatőrök is lehetőséget kaptak felvételek készítésére. (Erről tanúskodik a Hunnia Filmstúdió tevékenységéről készült BM ügynöki jelentés, amely úgy fogalmazott, hogy „miután 23-a óta dolgozott a H.D.F. minden operatőre, a televízió, a szinkron [ti. a Szinkron Filmgyár operatőrei – R. P.], az a vélemény alakult ki, hogy a Hunniának is részt kell vennie az események megörökítésében”.⁷

Az alkalmas eszközök, berendezések sürgős biztosítása érdekében az értekezlet úgy döntött, hogy „haladéktalanul intézkedni kell, hogy az Izabella utcai ÁVH-s helyiségben levő laboratóriumi felszereléseket, felvevőket, valamint magát a helyiséget [ugyanis több berendezés be volt építve – R. P.] a televízió részére megkapjuk”. Ezzel összefüggésben született határozat egy másik követelésről is: „a televízióhoz szükséges minden technikai berendezést a Posta adjon át”. A technikai feltételek biztosítása mellett talán még lényegesebb volt az a törekvés, hogy a televízió „új műsorpolitikát dolgozzon ki” és kövessen a jövőbeni műsoraiban. A dolgozók határozatot hoztak, miszerint „fel kell kutatni a Rádió által korábban szolgálati célokra kiadott televíziós készülékeket és azokat a Főosztály rendelkezésére kell bocsátani”. Az osztályértekezlet úgy döntött, hogy november 3-tól, szombattól kezdődően „mindenki köteles mindennap munkahelyén megjelenni... délelőtt ½ 10 órától délután 3 óráig minden körülmények között”. Arról is határoztak, hogy az osztályértekezlet „november 5-én, hétfő délelőtt 10 órakor ül újból össze”. Erre viszont a szovjet támadás következtében már nem került sor.

A televíziós Intéző Bizottság november 3-án is tartott megbeszélést.⁸ Több kérdésben hozott új határozatot, ugyanakkor megismételte és végrehajtási fázisba helyezte a november 2-i osztályértekezlet egyes határozatait. Az Intéző Bizottság állást foglalt a Rádió Munkástanácsának egyes dolgozók elbocsátásával kapcsolatos intézkedéséről, amely érin-

⁷ Idézi Révész Béla: „A nemzeti felkelésről megkezdett dokumentumfilmet folytatni kell...” *Beszélő* 11 (2006) 4. sz. 54. (<http://beszeloc3.hu/cikkek/reveszbela/>.)

⁸ Jegyzőkönyv. Felvéve a Televíziós Főosztály Intéző Bizottságának 1956. november 3-án tartott megbeszéléséről. Az összejevetelt említették a Rádió Munkástanácsának tevékenységéről készült egyik feljegyzésben (MTVA Irattár, Haraszthy Elemér irathagyatéka), de jegyzőkönyv nem található róla. A tartalmát a Rajcsányi Ferenc birtokában maradt példány alapján ismertetjük.

tette a Televíziós Főosztály néhány munkatársát is. Az Intéző Bizottság – az írásos jegyzőkönyv megküldésével – tájékoztatta a Rádió Munkástanácsát arról, hogy „a Főosztály dolgozóinak nincs személyi kifogása a Szabad Magyar Rádió Forradalmi Munkástanácsának jelölése ellen, Cserés Miklós személyét illetően, de továbbra is fenntartják véleményüket, hogy a jelenlegi helyzetben a Főosztály ügyeinek további vitelére Rajcsányi Ferencet tartják alkalmasnak. Kérjük, hogy Rajcsányi Ferencet ebben a minőségében erősítse meg.” A sajátos helyzet úgy alakult ki, hogy a Rádió Munkástanácsa november 2-án javaslatokat tett több osztály új vezetőjének személyére a rádiós munka folytatása érdekében. Mivel a javaslatai megtétele idején nem tudott a Televíziós Főosztály értekezletéről és a Főosztály dolgozóinak választásáról, megtette saját javaslatát a Televíziós Főosztály vezetésére a Rádiótól nemrég átkerült Cserés Miklós személyében. A november 3-án kelt jegyzőkönyv kézhezvétele után a Rádió Munkástanácsa még aznap jóváhagyta Rajcsányi Ferenc megbízását a Televíziós Főosztály vezetésére és elfogadta az Intéző Bizottság tagjait is.⁹ A Rádió Munkástanácsa egyúttal eleget tett a Televíziós Főosztály dolgozói kérésének, és november 3-ától felhatalmazta a televíziós Intéző Bizottságot a Televíziós Főosztály ügyeinek önálló intézésére. Ez a döntés rendkívüli jelentőséggel bírt volna, ha a dolgok a maguk „normális menetében” folytatódhattak volna. Előrevetítette ugyanis azt a szakmai szempontból teljesen logikus fejleményt, hogy a „Magyar Televízió” leváljon a Magyar Rádióról és önálló intézményként funkcionáljon.

Az előző napi döntések gyors végrehajtása érdekében két határozat született a november 3-i ülésen. Az Intéző Bizottság megbízta Pálos Miklóst, hogy „lépjen érintkezésbe az Orion Gyár Forradalmi Munkástanácsával és vegyen részt az állam tulajdonát képező televíziós készülékek összeszedésében”. Másik döntésével ismételten a Rádió Munkástanácsához fordult, hogy az „még a mai napon kérjen a Minisztertanácstól olyan írást, amely szerint az eddig az ÁVH kezén levő laboratóriumot és helyiségeket a Főosztály megkapja”.¹⁰ A Rádió Munkástanácsa elnöke, Haraszthy Elemér kapcsolatba lépett a Rádió kormánybiztos-helyettesével, aki ígéretet tett a kérés elintézésére. November 5-e után azonban a berendezések már nem kerültek át a Televíziós Főosztályhoz, és az épületet a szovjet csapatok segítségével a karhatalom vette ismét birtokába.

Jelentős feladatot vállalt magára az Intéző Bizottság, amikor arról döntött, hogy „a Főosztály dolgozóinak kívánságára az Intéző Bizottság nyilatkozatot állított össze a televízió helyzetére vonatkozóan a Szabad Magyar Rádió kormánybiztosa számára”. A televízió és a Televíziós Főosztály ugyanis több problémával küzdött. Azonnal intézkednie kellett egy folyamatban levő, de megakadt beszerzésben, a Pye helyszíni közvetítőkocsi minél hamarabbi Magyarországra hozatalában. Az angol Pye cég október 22-én küldött táviratában értesítette a Televíziós Főosztályt (és a megrendelést leadó Elektroimpexet is), hogy – előzetes ígéretének megfelelően – a kocsi a berendezésekkel együtt 1956. no-

⁹ Hasonló helyzet elkerülésére döntött úgy az Intéző Bizottság, hogy Kovács Mihály, aki a Televíziós Főosztályt képviselte a Rádió Munkástanácsában, „minden reggel keresse fel a Főosztályt, hogy az előző napon megbeszélésekről kölcsönösen tájékozódhassanak”.

¹⁰ Szabad Magyar Rádió Televíziós Főosztályának feljegyzése a Forradalmi Munkás Tanácsnak. 1956. november 2. MTVA Irrattár, Haraszthy Elemér irathagyatéka.

vember 2-ára készen áll átvételre Cambridge-ben, a Pye cég székhelyén.¹¹ Az angol cég kérte a 70 000 angol font összeg kifizetését és az átvétel részleteire vonatkozó magyar javaslatot. Az összeg rendelkezésre állt, és erről a Magyar Nemzeti Bank már korábban, egy 1956. november 15-ig érvényes garancialevélben tájékoztatta az angolokat. A forradalom, majd a szovjet támadás időszakában a közvetítőkocsi átvétele, egyáltalán az ügy intézése nem volt lehetséges. Így amikor a Rádióban és a Televíziós Főosztályon – a hosszabb-rövidebb sztrájkok mellett – ismételten sor került a munka megkezdésére, az Intéző Bizottság kezdeményezte a kocsi minél előbbi behozatalát.¹² Az Intéző Bizottság javasolta: „A Minisztertanács állásfoglalása szükséges olyan értelemben, hogy a Pye kocsi rendelését nem sztornírozzuk, ellenértékét kifizetjük, átvételéről részletesen intézkedünk... Felhívja a Nemzeti Bankot a garancia meghosszabbítására.” Az időpontra vonatkozóan saját elképzelésüként – a televíziós munka feltételeinek alakulását figyelembe véve – javasolta, hogy „a leszállítás határidejét mintegy három héttel későbbi időpontra tűzzék ki [...] az átvétel helyéül Budapestet jelöljük meg azzal a kikötéssel, hogy az eredeti megállapodás szerint az átadásra és a próbaüzemeltetésre a cég megbízott mérnökét hat heti időtartamra az országba küldi”.

Problémák voltak a Televíziós Főosztály munkafeltételeinek megteremtésével is. A volt Tözsdepalota átalakítása ugyan elkezdődött október 1-én, de bizonytalan volt az építés folytatása, mivel leállt a finanszírozása. Ráadásul a megbontott földem miatt több szobát fenyegetett a beázás veszélye. Hasonlóan szerelési-építési problémák voltak a Széchenyi-hegyi adónál. Az NDK-ból importált adó berendezésének szerelői október folyamán megérkeztek Budapestre, de a megkezdett szerelést október 23-a után nem tudták folytatni. Nem született végleges döntés még a televíziós Műszaki Osztály létrehozásáról sem, így nem kerültek át teljes létszámban a Postától a munkatársak a Rádió állományába.

A forradalmi helyzet újabb problémákat hozott magával a Televíziós Főosztály munkatársaival kapcsolatban is. A Rádió Munkástanácsa nemcsak Révai Dezső elbocsátásáról döntött, hanem azonnali hatállyal elbocsátotta Sós Nándor gazdasági vezetőt és Cserne Tiborné személyzeti előadót is (a Munkástanács megszüntette a Személyzeti Osztályt a Rádióban). A Főosztály dolgozói a továbbiakban nem kívántak együtt dolgozni Mátai Lászlóval és Katkics Ilonával, akik állásfoglalásaikban helyeselték és támogatták a szovjet katonai beavatkozást. Javasolták továbbá Kovács Lászlóné eltávolítását, akinek magatartását úgy ítélték meg, hogy a Révai Dezső íróasztalában levő dokumentumok, valamint a Főosztály nemzetközi kapcsolataira vonatkozó iratok elrejtésével, átadásuk megtagadá-

¹¹ Feljegyzés a Pye rendszerű televíziós helyszíni közvetítőkocsi ügyében a Magyar Rádió kormánybiztosa számára. Televíziós Főosztály Intéző Bizottsága. Aláíró: Rajcsányi Ferenc, az Intéző Bizottság elnöke, 1956. november 26. Az MRTV a feljegyzést 1959-ben selejtezte. Tartalmát a Rajcsányi Ferenc birtokában megőrzött másolati példány alapján ismertetjük.

¹² Ebben az időszakban (Gács László kormánybiztos kérésére egészen 1957 május első feléig) formálisan és ténylegesen is az Intéző Bizottság irányította a Televíziós Főosztály szakmai munkáját. A korábbi és a Rádió Munkástanácsa által azonnali hatállyal leváltott és elbocsátott Révai Dezső főosztályvezető november 10-én bement az épületben, de ezt követően, december 4-én csak azért jelent meg a helyszínen, hogy – szavai szerint – „súlyos szemrehányásokat tegyen Rajcsányi Ferencnek”, amiért hozzájárult páncélszekrényének felnyitásához.

sával hátráltatta a Főosztály munkáját. Egészen más okból, de bizonytalanná vált Burján Béla státusa is. Őt korábban a Rádió vezetése a Televíziós Főosztály híradó szerkesztősége vezetőjének jelölte. Bár munkáját már megkezdte a Főosztályon, a Rádió Munkástanácsa a Szabad Kossuth Rádió szerkesztőbizottsága tagjává választotta és a parlamenti rádió-stúdióba küldte. Ezekkel az ügyekkel és a Rádió Munkástanácsa által kezdeményezett elbocsátásokkal kapcsolatban a televíziós Intéző Bizottság úgy foglalt állást, hogy „helyteleníti a Munkástanács legutóbbi módszerét az elbocsátásokra vonatkozóan. A demokratikus módszer megköveteli, hogy minden egyes dolgozónál indokolja meg a Munkástanács az elbocsátás szükségességét.” Feljegyzést intézett a Rádió Munkástanácsához, amelyben jelezte, hogy nem ért egyet Cserne Tiborné ilyen módon történt elbocsátásával, mivel mindössze két hónapja került a munkahelyére és nem végzett tényleges személyzeti munkát. Javasolta, hogy az illető tevékenységének megítéléséhez tájékozódás céljából a Munkástanács forduljon a korábbi munkahelyéhez is.¹³ Az Intéző Bizottság kérte a Rádió Munkástanácsát, hogy „Sós Nándorra vonatkozó határozatát változtassa meg, hogy az egy hónap múlva érvénybe lépő nyugdíjigényével élhessen”.¹⁴ A két másik munkatárssal kapcsolatban az Intéző Bizottság – követve a dolgozók állásfoglalását – jelezte a Munkástanácsnak, hogy „Kovács Lászlóné és Máta László munkáját ügyük kivizsgálásának befejezéséig nem kívánja igénybe venni”. Az intervenció nyomán a Rádió Munkástanácsa felfüggesztette az érintettek azonnali elbocsátására vonatkozó eljárását és úgy foglalt állást, hogy „mivel rövid ideje dolgoznak a Rádiónál, korábbi munkahelyükhöz fordul információért”. Figyelembe véve a Rádió Munkástanácsának döntését, a televíziós Intéző Bizottság állásfoglalása jelentős súlyúnak volt tekinthető, hiszen a továbbiakban a Rádió Munkástanácsa rendszeressé tette az „eltávolítandók listáján” szereplő, az eltávolítás ellen fellebbezéssel élő személyek apellációinak egyenkénti felülvizsgálatát. Közöttük volt Marosi Jenő (a Rádió ügyésze 1949 óta), Vészits Ferenc (a Lebonyolítási Osztály vezetője, aki közreműködött az október 24-e hajnali közlemények adásában, majd a parlamenti stúdióból irányította az adást Benke Valéria felügyelete alatt) és Mike Gyula (a Rádió Központi Igazgatás vezetője 1954 óta). Az utóbbi esetben jegyzőkönyv rögzíti, hogy másodsorra tárgyalva az ügyét „elmarasztaló” döntés született korábbi cselekedetei és elsősorban a garázs dolgozóinak a Munkástanácshoz eljuttatott nyilatkozata alapján, miszerint Mike „súlyosan becsmérelte a forradalmi ifjúságot”. Ezért a Munkástanács Mike elbocsátása mellett döntött. Ugyanakkor visszavonta a Munkástanács Szécsi Ferenc főrendezőnek elbocsátásáról hozott korábbi döntését, mivel „meggyőződött arról, hogy Szécsi Ferenc a felkelők ellen fegyvert nem használt, sőt magatartásával hozzájárult ahhoz, hogy a Rádióban [az ostrom alatt] itt rekedt dolgozók között ne törjön ki jövátéletlen pánik”.¹⁵

¹³ A Lenin Intézetből került a Televíziós Főosztályra.

¹⁴ Sós ezt később úgy „hálálta meg”, hogy az Intéző Bizottságot együttesen és minden tagját külön-külön is többszörösen feljelentette Gács kormánybiztosnál, és biztatta a decemberben létrejött MSZMP bizottságát hasonló feljelentések megtételére.

¹⁵ MTVA Irattár, Haraszthy Elemér irathagyatéka.

A Rádiónál a szeptember eleje óta zajló rehabilitációs ügyek (a Rádiótól korábban elbocsátottak visszavételének ügyei, köztük Halda Alíz, Földes Péter, Kovalik Márta, Bodnár István) nem érintették a Televíziós Főosztályt. Az Intéző Bizottság tagjai és a Televíziós Főosztály dolgozói úgy vélték, hogy a Rádiónál élesen felvetődött másik személyzeti (és politikai) probléma – a Rádióban „beépített” ÁVH-s alkalmazottak helyzete – nem érintette a Főosztályt.¹⁶

Az Intéző Bizottság november 3-i ülésén rögzítette azt a döntését is, hogy „a szabadságharcokról [a televízió operatórei által] készített filmfelvételeket a HDF-fel történt megállapodás alapján átadta a HDF számára felhasználás céljából azzal, hogy ellenértékképpen megfelelő arányú nyersanyagot vagy egyéb technikai felszerelést biztosítanak a Főosztálynak”. A HDF-től azután a televíziós operatőrök által készített felvételek eltűntek: részben a külföldre távozott filmesek vitték magukkal, részben – Ivan Szerovnak, a KGB [Állambiztonsági Bizottság] Budapesten tartózkodó vezetőjének az Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának (= SZKP KB) készített jelentése szerint – a szovjet állambiztonságiak gyűjtötték be őket még 1956 novemberében.¹⁷ A Szerov-jelentés rögzítette, hogy „több mint 2600 méter filmanyagot koboztunk el... A filmoperatőrök különös figyelmet fordítottak azokra a felvételekre, amelyek a szovjet hadsereg budapesti rombolását mutatják be. Számos olyan filmkocka van, amelyet fel lehet használni, mint leleplező anyagot az imperialista körök és fasiszta elemek ellen, akik bebörtönözték, agyonlőtték és felakasztották a kommunistákat és más személyeket. A filmet Moszkvába küldtük feldolgozás céljából, azután az SZKP Központi Bizottságának nyújtjuk be.” Sem a film nyersanyagok, sem az esetleg feldolgozott és megvágott filmanyagok mindmáig nem kerültek elő.

Az 1956. november 4-i szovjet támadás után a Rádió épületében nem folyt munka, a Kossuth Rádió adásai a szolnoki stúdióból hangzottak el. Miközben még Budapesten harcok voltak, a Kádár-kormány több tagja november 6-án megérkezett – szovjet harckocsik védelmében – a már november 4-én elfoglalt Parlament épületébe. A Kossuth Rádió adásait november 7-étől ismét a parlamenti stúdióban szerkesztették és a lakihegyi adóról sugározták. A televíziós műsor nem indult újra 1956-ban.

¹⁶ Ez a feltevés akkor helyesnek tűnt, de a későbbi idősakra vonatkozóan nem volt teljesen megalapozott. Az Államvédelmi Hatóság (= ÁVH) és belügy munkatársainak tevékenységét kutató Ilkei Csaba úgy vélekedett, hogy „a magyar állambiztonság már a hazai televíziózás megalapozásának első lépésénél ott volt és soha nem is vette le figyelő szemét az intézményről”. Kutatásai szerint több ügynök és operatív tiszt készített jelentéseket 1954 májusától a filmgyártás, majd a televíziózás területén dolgozókról, az ottani eseményekről. Rádióadásul a Rádióba beépült állambiztonságiak is jelenthettek a televíziós munkatársakról. Ilkei megfogalmazása azonban nem pontos. A Televíziós Főosztályon a rendelkezésre álló dokumentumok alapján 1957 májusa előtt nem volt „beépített” ÁVH-s személy. 1957 májusától kezdve azonban több személy került az állambiztonságtól a televízióhoz. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárban (= ÁBTL) található iratok alapján a televízióról informátorok csak 1958-tól jelentettek, bár akkor rendszeresen. Ilkei Csaba: Az MTV mint az osztályharc kiemelt küzdőtere (legutóbbi megtekintés: 2017. július 15.) és az ÁBTL dokumentumai.

¹⁷ Szerov jelentése az SZKP KB-nak. 1956. november 19. Közlése: 1956. Szerk. Szakolczai Attila. Bp., 2006. (Nemzet és Emlékezet) 328.

A Kádár-kormány első intézkedéseinek egyikével azonnal ellenőrzése alá akarta vonni a rádiót és a televíziót: kinevezte Gács Lászlót a Rádió kormánybiztosává.¹⁸ Gács a Parlamentből kívánta irányítani a rádióadást. A kialakult helyzetben azonban kénytelen volt a Rádió Munkástanácsához fordulni és segítséget kérni két vonatkozásban is: egyrészt, hogy a Munkástanács biztosítsa a rádiós szakemberek munkáját a műsorok összeállításában és a Parlamentbe, illetve a lakihegyi adóra való eljuttatásban, másrészt pedig, hogy nyújtson segítséget az országban „a kibontakozáshoz” (vagyis közvetítse az új kormány döntéseit és ezek szellemében készítsen anyagokat a rádióadásokhoz). Így került sor a kormánybiztos és a Rádió Munkástanács tagjainak kétnapos megbeszélésére a Népművelési Minisztérium épületében, 1956. november 10–11-én. A találkozón Gács kormánybiztos kérte a Munkástanácsot, hogy „segítse munkáját, mert nem ismeri a Rádiót”. A fő téma – a visszaemlékezések szerint – a Rádió működésének megindítása, a munkakörülmények biztosítása volt. A televíziós Intéző Bizottság tagjai is jelen voltak a megbeszélésen, de a televízió ügyei érdemben nem kerültek megtárgyalásra.¹⁹ A kormánybiztos november 19-én, közleményben tájékoztatta a rádiós és televíziós munkatársakat, hogy „ameddig személyi kérdésekben döntés nem történik, a Rádió minden dolgozója eredeti beosztásában köteles dolgozni”.²⁰ Ez a megfogalmazás kétértelmű volt, hiszen beleérthető az az olvasat is, hogy a Munkástanács által, az elbocsátásokról hozott döntések semmisnek tekintendők és a Rádió korábbi vezetői is az október 23-a előtti beosztásukban maradnak. Más tekintetben a közlemény azt mutatta, hogy a kormánybiztos egyelőre bizonytalan volt, hogy milyen döntéseket hoz majd az új politikai vezetés a munkástanácsokkal és a régi vezetőkkel kapcsolatban. Miután a Rádió Munkástanácsa november 19-én személyi javaslatokat tett több rádiós osztály ideiglenes vezetőjére, a kormánybiztos november 20-án megtette saját személyi javaslatait is azokra az osztályokra vonatkozóan, amelyekre a Munkástanács nem tett javaslatot, illetve olyan pozíciókra, amelyeknél nem fogadta el a Munkástanács javaslatait. Ebben a feljegyzésben a kormánybiztos közölte: „a televízió vezetésének kérdéséről később döntünk”.²¹

A rádió és a televízió irányításának fő szempontjait, az intézményeket irányító vezetők személyét azonban ténylegesen nem a kormánybiztos határozta meg, hanem a Magyar Szocialista Munkáspárt (= MSZMP) ideiglenes vezetőségének, illetve a Forradalmi Mun-

¹⁸ Gács László újságíró tekintélyes illegális kommunista múlttal rendelkezett, 1937–1942 között az illegális KMP irányítója volt. A háború után azonban nem kapott jelentős funkciót (a Szakszervezetek Országos Tanácsának főtitkárhelyettese volt 1948–49-ben), sőt 1949-ben kizárták a pártból és 1951-ben, a Rajk-per kapcsán letartóztatták. A börtönből csak 1954-ben szabadult. Rehabilitációja nem járt együtt jelentős vezetői megbízatással. Kádár Jánoshoz több vonatkozásban is személyes kapcsolatok fűzték: az ő ajánlására lett Kádár az illegális KMP budapesti területi bizottságának tagja, majd a párt KB tagja; együtt ültek börtönben a Rákosi-időszakban. Egyes adatok szerint Gácsot már november 6-án megbízták kormánybiztosként a Rádió irányításával.

¹⁹ A kétnapos megbeszélésről nem lelhető fel jegyzőkönyv, ami az akkori viszonyokat figyelembe véve – miszerint minden megbeszélésről készült jegyzőkönyv az új vezetés számára – meglehetősen szokatlan. A történetek hézagosan ugyan, de a visszaemlékezők elmondásai és Gácsnak az 1956. június 6-án készült jelentése alapján rekonstruálhatóak.

²⁰ Idézi Simándi Irén: *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1953–56*. Bp., 2016. 434.

²¹ Uo.

kás-Paraszt Kormánynak a döntései. A kormány november 19-én tárgyalta a különböző hivatalokban, intézményekben alakult forradalmi bizottságok tevékenységéről, de ekkor még nem hozott határozatot. A munkástanácsokról 1956. november 22-én, az Elnöki Tanács által hozott törvényerejű rendelet már arra törekedett, hogy csökkentse a munkástanácsok jogait, szerepüket igyekezett az üzemi életre, annak gazdasági-szervezési vonatkozásaira korlátozni.²² Az új hatalom itt már pusztán termelési szervezetnek tekintette a munkástanácsokat. A rendelet lényegében négy fontos dolgot mutatott:

1. A vállalatoknál az irányítás a dolgozók által támogatott munkástanácsok kezében volt, amelyek a sztrájk eszközeivel ténylegesen is megbéníthatták az intézmény, illetve az ország működését.

2. Az üzemi-vállalati szint felett létrejött területi munkástanácsok (vagy esetleg egy létrejövő Országos Munkástanács) a „kettős hatalom” jelentős politikai kifejeződései, komoly befolyással rendelkező szervek lennének, amelyek létrejöttét a Kádár-kormány (mint hamarosan kiderült: minden eszközzel) meg kívánta akadályozni.

3. A „végleges” munkástanácsok választásának szükségességével, vagyis a munkástanácsok újraválasztásának igényével az új politikai vezetés azt remélte, hogy a szerveződé MSZMP tagjai, illetve a munkástanácsokba beválasztott volt Magyar Dolgozók Pártja-tagok (= MDP) jelentősebb befolyásra tesznek szert az újonnan létrejövő szervezetekben.

4. Mivel a rendelet a „termelő” intézményekre korlátozta a munkástanácsok létezési jogát, megkezdődött a „szalámitaktika” alkalmazása: a meglehetősen radikális, a munkástanácsok közös politikai követeléseit hatékonyan kidolgozó és megfogalmazó „szellemi” központok leválasztása a munkástanács-mozgalomról.

A november 22-i törvényerejű rendelet nyomán a Rádió Munkástanácsa is kimondta megszűnését. A lemondó nyilatkozatban egyértelműen tükröződött annak a kormányzati törekvésnek a felismerése, amely a fenti 4. pontban került megfogalmazásra. A Rádió Munkástanácsa „kifejezésre juttatja tiltakozását az ellen, hogy a rendelet az értelmiség tekintélyes részét megfosztja forradalmi szervezeteinek gyakorlati működésétől. Ez megítélésünk szerint az október 23-i forradalom vívmányának a megcsonkolása.” Ugyanakkor tudomásul vette a kormánybiztos álláspontját, miszerint „ő a jövőben is elismeri a munkástanácsnak mindazokat a jogait, amelyeket a tanács eddig gyakorolt és ezért kéri, hogy a munkástanács ne mondjon le és tevékenységét tovább folytassa”. Végül is „a Magyar Rádió Munkástanácsa úgy határozott, hogy lemondását fenntartva eddigi működését 1956. november 30-ig folytatja a jelenlegi feltételek mellett”.²³

A televíziós Intéző Bizottság, amely formailag nem minősült munkástanácsnak, bár igyekezett élni a munkástanácsoknak biztosított jogokkal, tovább folytathatta tevékenységét. Elsősorban a televíziós műsorok elkészítéséhez szükséges feltételek megteremtésére, az eszközök beszerzésére és a leendő műsorstruktúra kialakítására koncentrált. Intézkedésére folytatódott a televíziós stúdiók kialakítása a volt Tözsdepalotában és az

²² Az Elnöki Tanács rendelete a munkástanácsokról. 1956. évi 25. sz. tvr. MK 95. sz.

²³ „A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának ma megjelent törvényerejű rendelete...” 1956. november 22. MTVA Irattár, Haraszthy Elemér irathagyatéka

építkezés a televíziós adótoronynál, majd januártól a berendezések szerelését is folytatták az NDK-s szakemberek.

1956. november 21-én a televíziós Intéző Bizottság feljegyzést intézett a Rádió kormánybiztosához.²⁴ Bevezetőben a feljegyzés leszögezte, hogy „a Televíziós Főosztály dolgozói mindannyian tisztában vannak azzal, hogy az ország jelenlegi helyzetében a televízió ügye nem tartozik a sürgősen elintézendő ügyek közé. Ugyanakkor azonban meggyőződésünk szerint a konszolidáció után széles néprétegek igénye ebben az irányban is fokozottabban jelentkezik... A televíziót meg kell és meg lehet valósítani hazánkban az eddigi jelentős elmaradás ellenére.” A műsorindítás megkezdéséhez, az előrelépéshez szükséges intézkedéseket két csoportba osztotta az Intéző Bizottság: I. személyi ügyek, II. elvi és gyakorlati kérdések. A személyi ügyeknél négy kérdést vetett fel az Intéző Bizottság:

„Le kell szögezni..., hogy Révai Dezső volt főosztályvezető nem kap megbízatást a főosztály további vezetésére;

... szükséges, hogy az ügyek vitelével a Főosztály dolgozói által megválasztott Intéző Bizottságot megbízatásában megerősítse a kormánybiztos;

... a főosztály vezetésének betöltésekor a kormánybiztos előzetesen hallgassa meg a főosztály dolgozóit képviselő Intéző Bizottságot;

... a helyes munkaerőelosztásra vonatkozólag az Intéző Bizottság december elsejéig részletes javaslatot terjeszt a kormánybiztos elé.”

Ezek a személyi ügyek nem egyszerűen személyzeti kérdések voltak, hanem nagyon fontos politikai törekvést testesítettek meg: a közvetlen politikai irányítástól való megszabadulás igényét. Ebben a tekintetben tehát a televíziós Intéző Bizottság követelése összhangban volt a Rádió Munkástanácsa és az országban létrejött legtöbb munkástanács követelésével. A korábbi vezető nyílt és ismételt elutasításával az Intéző Bizottság még a Rádió Munkástanácsánál is radikálisabb volt. A szakmaiság előtérbe helyezése a hozzá nem értő politikai irányítással szemben az októberi forradalom egyik nagyon is egyértelműen megjelenő törekvése volt az egész országban. A rádió és a televízió esetén ennek érvényre juttatása azért volt nehéz, mert ezeket az intézményeket a politikai vezetés 1947-től, illetve 1952-től kezdve politikai intézménynek és az uralkodó pártpolitikai irányvonal legfontosabb és legjobb propagandaeszközének tekintette, amely közvetlen politikai irányítást igényel. Ez a szemléletmód még a forradalom napjaiban működő Szabad Kossuth Rádió esetében is jellemezte a kormány hozzáállását: Széll Jenő kormánybiztos egyértelműen kontrollálni igyekezett nemcsak a parlamenti stúdióban működő szerkesztőbizottság munkáját, hanem mindenekelőtt a Rádió Munkástanácsának tevékenységét, a műsorokhoz való hozzájárulását. Az 1956. november 4-e után hatalomra került új vezetés szemléletmódja a rádió és a televízió politikai irányítására vonatkozóan teljes mértékben megegyezett a Rákosi-időkből uralkodott nézettel. Ez különösen nyilvánvalóvá vált a

²⁴ Följegyzés a Magyar Rádió kormánybiztosa számára a televízióval kapcsolatos ügyekről. Budapest, 1956. november 21-én. A Televíziós Főosztály Intéző Bizottsága. Aláírók: Rajcsányi Ferenc, Bednai Nándor, Kiss András. A dokumentum nem volt fellelhető az MTVA Irattárában, illetve a Magyar Nemzeti Levéltárban sem. Tartalmát a Rajcsányi Ferenc birtokában maradt példány alapján ismertettjük.

televízió esetén akkor, amikor 1957 februárjától Benke Valéria ismét részt vett a két intézmény munkájában. A televíziós Intéző Bizottság tevékenységét áprilisban korlátozták, majd Benke Valéria – augusztusban történt elnöki kinevezését követően – gyakorlatilag egy személyben (a Tájékoztatói Hivatal útmutatásával és a Rádióban létrejött MSZMP-szervezetbe tömörült személyek teljes támogatásával) döntött a televízió legfontosabb kérdéseiről.

A Televíziós Főosztály működtetéséhez, a televíziós adás megindításához a kormánybiztosnak egyszerűen szüksége volt az Intéző Bizottságra. Ezért pozitívan reagált az 1. és 2. pontban foglalt követelésre, és felkérte az Intéző Bizottságot, hogy április végéig maradjon „hivatalban”, dolgozza ki a televíziós műsortervet, intézze a beszerzéseket és fejlesztéseket, indítsa meg a televíziós adást, lehetőleg minél hamarabb. A kormánybiztosnak ez a lépése nyilvánvalóan nem volt taktikai megfontolásoktól mentes, amiket valószínűleg az Intéző Bizottság is érzékelt. Döntésében ugyanakkor volt politikai szempont is: a kormány még nem határozott a megtorlás „menetrendjéről” és méreteiről. Személyes megfontolások is szerepet játszhattak a kormánybiztos magatartásában, ugyanis nem volt jó véleménnyel az intézmények korábbi vezetőiről. Ezt világosan tükrözte a kormánybiztos 1957. január 22-én kelt, a Tájékoztatói Hivatal elnökének, Szirmai Istvánnak küldött feljegyzése,²⁵ amelyben úgy fogalmazott, hogy „6 főt (Benke V., Nemes J., Révai D., Szendrő S., Sándor Gy., Csohány G.) szabadságoltam, amíg ügyük nyugodtabb körülmények között rendezhető lesz. Révai Dezső, Nemes János, Szendrő Sándor és Csohány Gabriella elvtársaknak funkciójukba való visszahelyezését nem tartottam helyesnek.”²⁶ Ebben Gács közölte azoknak a névsorát is, akik „a Minisztertanács utasítása alapján kidolgozott létszámcsökkentés alá tartoznak”. A televíziós Intéző Bizottság tagjai közül Pálos Miklós elbocsátását javasolta, amiben valószínűleg elsősorban Révai vallomása motiválhatta, aki közölte, hogy Pálos géppisztollyal felszerelve állított be Révai lakására (a páncélszekrény kulcsát keresve), ahol egyébként Révai nem tartózkodott október végén és november első hetében. Még árulkodóbb Gácsnak az 1957. március 16-i feljegyzése, amelyben úgy fogalmazott, hogy 1956 októberében folyamán „54 kommunistát és 1 pártonkívülit bocsátottak el. Ezeket visszahelyeztem a Rádió állományába. Hartai L. és Kalmár Gy. saját kérésére nem tért vissza...”²⁷

A 3. pont alatt megfogalmazott igény „tipikus munkástanácsi” igény volt: beleszólás az intézmények vezetőinek kiválasztásába. Az Intéző Bizottság nem követelte ugyan magának a jogot a Televíziós Főosztály vezetőjének kinevezésére, ami abban a helyzetben

²⁵ Minisztertanács Tájékoztatói Hivatala Szirmai István elvtársnak. Budapest, 1957. január 22. Aláíró: Gács László. MTVA Irattár, Elnöki levelezés 1956–57. 50. doboz

²⁶ Feljegyzés a Tájékoztatói Hivatal részére (nincs név). Aláíró: Gács László kormánybiztos, 1957. március 16. MTVA Irattár, Elnökség, Titkos borítékok, 9. doboz, és Elnöki levelezés 1956–57. 50. doboz. Gács itt korábbi intézkedéseit indokolta.

²⁷ Uo. Gács nem tért ki részletesen minden eseményre (például Révai kérvényeinek megtárgyalására), illetve nem rendelkezett minden személyre vonatkozóan naprakész információval. Így például nagy valószínűséggel 1956 novemberében még nem tudta, hogy Szendrő november 11-től a BRFK Politikai Nyomozó Osztályának lett a munkatársa, csoportvezetőként, századosi rangban.

nyilvánvalóan lehetetlen lett volna, de legalább a vétőjoggal élni kívánt volna. Erre végül is nem nyújtott lehetőséget a Rádió vezetése. A nyílt ütközést a kormánybiztos úgy kerülte el, hogy a Televíziós Főosztályra 1957 márciusában főosztályvezető-helyettest nevezett ki és nem töltötte be a főosztályvezetői posztot. Főosztályvezető kinevezésére Benke Valéria elnöksége idején került sor – az Intéző Bizottság valamennyi tagjának el-távolítását, a televízió káderállományának a „megtisztítását” követően.

A II., elvi és gyakorlati kérdéseket taglaló pont alatt az Intéző Bizottság felsorolta a nehézségeket is, amelyek novemberben gátolták a rendszeres televíziós adás beindítását. A feljegyzés a művészi és műszaki gyakorlat megszerzéséhez szükségesnek nevezte a külföldi tanulmányutakat (a műsorkészítésben és az adásban dolgozó munkatársak tapasztalatszerzését). Az eredményes munka „egyik fontos feltételének” nevezte az Intéző Bizottság a televízió (vagyis a Televíziós Főosztály) viszonyának rendezését a postával és a filmszakmával. A televíziós Intéző Bizottság követelése az volt, hogy a „posta a tv-ös szolgáltatások terén az adóállomás üzemeltetésére korlátozza tevékenységét”, vagyis a többi berendezést és a műszaki szakembereket adja át a Televíziós Főosztálynak. Bár erre vonatkozóan korábban született megegyezés, illetve felső szintű döntés, az új helyzetben az Intéző Bizottság célszerűnek látta kérni a döntés megerősítését és gyors végrehajtását.

Az Intéző Bizottság leszögezte, hogy „a filmszakmát illetően fönn kell tartani a tv teljes önállóságát, mert céljait, eszközeit és módszereit illetően a filmszakmától teljesen idegen természetű munkát végez a tv”. A két ágazat közötti viszony rendezésének körébe tartozott a televízióban vetítésre kerülő mozifilmek beszerzése is. Ez magában foglalta a filmforgalmazás kérdéseit (kitől és mennyiért veszi meg a filmeket a televízió, hányszor vetíthetők a filmek stb.), valamint az átvett hazai filmek vetítési időpontjának (premier előtt vagy csak több hónappal később vetíthető-e a film) meghatározását is. Az Intéző Bizottság előtt – hallomásból – ismert volt, hogy az Egyesült Államokban a hollywoodi filmstúdiók és a nagy televíziós társaságok között megállapodások jöttek létre a televíziók számára készülő filmekről, illetve a tv-társaságok szakmai hozzájárulásáról nagy mozifilmek előállításához. Az ilyen típusú megállapodást előnyösnek tekintette volna mind a magyar filmszakma, mind a magyar televízió számára. A televízió által készített filmek eladása mozik számára pedig hozzájárult volna a televízió költségvetéséhez.

A technikai fejlesztés és a jobb felszereltség elősegítésére az Intéző Bizottság javasolta a hazai tudományos életből szakembereknek a bevonását a berendezések értékelésébe, és azt, hogy „meg kell kezdeni a széleskörű érdeklődést a nyugati gyártmányok irányában”. Ez utóbbi tekintetben a megrendelt Pye helyszíni közvetítőkocsin túl elsősorban a telerecording berendezésről, keskenyfilmes vágóasztalról, mikrohullámú közvetítő-berendezésről, valamint Arriflex és Bolex kamerákról volt szó.

A munkakörülményekre vonatkozóan az Intéző Bizottság sürgette a stúdióépítés meggyorsítását, hogy a „tözsdepalota helyiségeinek a stúdióépítésre, technikai beépítésre és a szerkesztőségek elhelyezésére alkalmas felét biztosítani kell már most a közeljövőben folyamatba kerülő munkálatok és az előkészítés érdekében”.

Az Intéző Bizottság állást foglalt a televízió jövőbeni hazai működésének kérdésében is. Nézete szerint „a tv távlati fejlesztésének tervét felül kell vizsgálni. A korábbi tervet

helytelenítjük”. Legfontosabb változtatásként azt követelte, hogy „a miskolci második adó tervét ejtsék el az illetékes szervek, helyette Győrött relais-állomást kell létesíteni, ami lehetővé teszi a bekapcsolódást külföldi műsorcsere hálózatokba”. Televíziós szakmai szempontból, elsősorban a nézőközönség számára közvetítendő műsorok bővítése érdekében, az elképzelés logikus volt. Politikai szempontból azonban a javaslat bizonyos mértékig naiv volt. A Kádár-kormány számára ugyanis a „nyugati kapcsolat” kiépítése, sőt még a csehszlovák kapcsolat kiépítése sem volt kívánatos és sürgős feladat.

Az Intéző Bizottság tevékenységét és céljait legrészletesebben összefoglaló, fennmaradt dokumentum 1957. január 31-én készült: „Feljegyzés a Főosztály terveiről és feladatairól”.²⁸ Ebben az Intéző Bizottság – a Főosztály munkatársaival folytatott konzultációk után – 13 pontban foglalta össze elképzeléseit és intézkedéseit a Főosztály szervezetére, a beruházásokra és munkakörülményekre, a műsorstruktúrára, valamint a televízió fejlesztéséhez célszerű egyéb lépésekre vonatkozóan. Ez a munka, amennyire a fennmaradt dokumentumok alapján²⁹ megítélhető, négy fő kérdéskörre koncentrált:

- a megfelelő munkakörülmények biztosítása;
- szervezeti kérdések;
- a szükséges berendezések és a szakképzett személyek megszerzése;
- a műsorstruktúra kialakítása és az adás megkezdése.

A megfelelő munkakörülmények biztosítása több ügyet is magában foglalt. Az egyik probléma volt a Rádió ostroma idején keletkezett károk megszüntetése. Az épületkárokon kívül a Televíziós Főosztály kárainak összege 55 739 forint volt.³⁰ Az eltűnt és megsemmisült eszközöket 1957 februárjára sikerült pótolni. Egy másik kérdés volt a stúdióépítés költségvetése. A Tőzsdepalotában szükséges állagmegóvási munkákra rendelkezésre állt félmillió forint, ami elég volt a munkálatok finanszírozására. 1957. február 2-án a Magyar Rádió levelet intézett a Közületeket Elhelyező Bizottsághoz a Lenin Intézet átalakításával kapcsolatban.³¹ Ebben részletesen felsorolásra kerültek a kiutalásban igényelt területek (az épület déli szárnyán a pince, földszint, I. és II. emeletek, valamint a III. és IV. emeletek egy-egy része). A levél rögzítette azt is, hogy „a posta által aláírt megállapodás alapján a televíziós stúdió építkezési és egyéb beruházási kérdéseit a Magyar Rádió veszi át”. A Közületeket Elhelyező Bizottság az 1447/9/1957. határozatával a kért helyiségeket kiutalta. A Kádár-kormány, miután eldöntötte, hogy szüksége van televízióra, hároméves idő-

²⁸ Feljegyzés a Főosztály terveiről és feladatairól. Televíziós Főosztály. Budapest, 1957. január 31. Aláíró: Rajcsányi Ferenc, az Intéző Bizottság elnöke. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL) XXVI –A–8–a. 140. doboz. 7. sz. dok.

²⁹ Az Intéző Bizottság megbeszéléseiről, az 1956. december–1957. március folyamán tartott televíziós osztályvezetői értekezletekről készült feljegyzéseket 1958–1959 során „gondos kezek” megsemmisítették, így csak az intézkedések következményei és más dokumentumok utalásai alapján követhető nyomon a tevékenysége.

³⁰ Jegyzőkönyv az 1956. október 23. napja utáni események során keletkezett károkról. 1956. december 31. MTVA Irattár, TD – 328/13.

³¹ Levél a Közületeket Elhelyező Bizottsághoz. 1957. február 2. Aláírók: Benke Valéria, a Magyar Rádió elnökhelyettese, Rajcsányi Ferenc, Máta László. MTVA Irattár, Elnöki levelezés 1954–57. Felsőbb pártszervekhez küldött anyagok (1957). 2. doboz.

tartamra 11 millió forint összeget szavazott meg a televízió céljaira, amelyből 1957-re 3 millió forintot hagyott jóvá és utalt ki az első negyedévben.³²

A Televíziós Főosztály szervezetének kiépítése a kormánybiztosnak és az Intéző Bizottságnak egyaránt érdeke volt, bár alapvetően eltérő célokkal. A kormánybiztos a létrehozandó osztályok élére „megbízható” vezetőket szándékozott kinevezni, akikkel majd átveheti a főosztály irányítását. Az Intéző Bizottság a műsorhoz-adáshoz szükséges szakmai egységek, valamint az azokat kiszolgáló szervezetek létrehozását szorgalmazta, feltételezve azt is, hogy szakmailag megfelelően képzett irányítók, munkatársak kerülhetnek a főosztály szervezetébe. Ebbeli reménye nem volt teljesen megalapozatlan, hiszen már 1956 októberében is kerültek olyan munkatársak a főosztályra, akik jól értették szakmai feladatukat és később is hasznos tagjai voltak az adást előkészítő és lebonyolító csapatoknak. A televízió személyzeti munkáját irányító politikai vezető, Benke Valéria azonban nem a felveendő munkatársak szakmai hozzáértésében, hanem csakis politikai „megbízhatóságában” volt érdekelt. Benke erről egyértelműen az 1957. október 10-i televíziós osztályvezetői értekezleten nyilatkozott, amikor a „Televíziós Főosztály kádermunkája” volt napirenden. Itt kifejtette, hogy „a televízió ugyan műszaki, szervezési, művészi, agitációs probléma, de elsősorban káderprobléma... Tehát nekünk az alapot kell először jól lerakni a megfelelő káderek felkutatásával. Legyenek azok inkább hozzá nem értők [!], de hű párttagok, vagy ha nem párttag, de a népi demokráciához feltétlen hű emberek, akiknek jó ideológiájuk [?!] van. Inkább legyen a fejlődés lassú, de egészséges, szilárd alapokon álló.”³³ Miután ez a felfogás érvényesült a televízióhoz 1957–1958 során felvett munkatársaknál (néhány esettől eltekintve, amikor feltétlenül szakmailag hozzáértő munkatársat kellett sürgősen felvenni vagy a Rádiótól áthelyezni, mert „nem ment a munka”), az intézményhez tömegével kerültek politikailag megbízható, de a szakmához egyáltalán nem értő személyek. A Televíziós Főosztály élére főosztályvezető-helyettesként 1957. március 25-én kinevezett Tamás István tipikus példája volt ennek a káderpolitikának.³⁴

Az Intéző Bizottság feljegyzése részletesen felsorolta a szervezet osztályait, kimutatást közölt az osztályok vezetői pozícióinak betöltöttségéről és a január végi állapothoz képest szükséges létszámfejlesztésről negyedéves bontásban.

A legfontosabb szervezeti kérdés a televíziós Műszaki Osztály létrehozása volt, amely már több mint fél éve húzódott. A Magyar Rádió Műszaki Tanácsa 1957. január 25-i ülésén tárgyalta a kérdést és egyetértett azzal, hogy a Televíziós Főosztály harmadik osztályaként (a gyártási és az irodalmi osztályok mellett) jöjjön létre a televíziós Műszaki Osztály.³⁵

³² A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány határozata a megszünt Lenin Intézet épületéről. 1957. március 12. *Magyar Közlöny* 3131/1957. (III. 12.)

³³ Feljegyzés az 1957. okt. 10-i osztályvezetői értekezletről. Magyar Rádió Televíziós Főosztálya. Feljegyzések 1957–1958. MTVA Irattár, 74. doboz.

³⁴ A textiles, síkburkolói végzettséggel rendelkező Tamás István szakszervezeti ifjúsági titkári múlt után, 1948-tól az MDP KV munkatársa volt, majd kétéves pártfőiskolát végzett és az MDP KV alosztályvezetője lett 1956. novemberig. Az Óbudai Harisnyagyárban tett három hónapos kitérő után került a Televíziós Főosztályhoz, főosztályvezető-helyettesként.

³⁵ Magyar Rádió Műszaki Tanácsa jegyzőkönyvei. A Műszaki Tanács 1957. január 25-i ülése. MNL OL XXVI-A-8-a. 127. doboz.

Az Intéző Bizottság álláspontja az volt, hogy „a televíziós Műszaki Osztály a Televíziós Főosztály vezetőjének közvetlen irányítása alá tartozzon”. Ennek a megvalósítása azonban nem volt lehetséges. Nem volt ugyanis kinevezett főosztályvezető, így a Műszaki Osztályt is az Intéző Bizottság elnöke irányíthatta volna (ő nevezhette volna ki az osztályvezetőt), amit a politikai vezetés ellenzett. A megoldás az lett, hogy a Műszaki Osztály a Televíziós Főosztályhoz került Benkő Ferenc vezetésével. Azután a Rádió elnöksége február 13-i ülésén mégis úgy döntött, hogy – Benkő megbízatásának érintetlenül hagyásával – a „Televízió műszaki részlege tartozzon a Rádió Műszaki Osztályához”.³⁶

1956 végén már létezett az Irodalmi Osztály, amelynek élén a Rádiótól átkerült Szűcs Andor állt. A 6 fős Stúdió-Gyártási Osztály élére nevezte ki a kormánybiztos februárban Mátai Lászlót. A legnagyobb létszámú (januárban 16 fős) Filmgyártási Osztály élén korábban Rajcsányi Ferenc állt, akit azonban november 2-án a Főosztály dolgozói az Intéző Bizottság, vagyis a Televíziós Főosztály vezetőjévé választottak. Helyére a kormánybiztos egyelőre nem nevezett ki mást, de Rajcsányit sem erősítette meg osztályvezetőként. (Még februárban a kormánybiztos végül is ennek az osztálynak az élére helyezte át Mátai Lászlót.) A Gazdasági Osztálynak nem volt kinevezett vezetője (a kormánybiztos januárban nem erősítette meg a volt osztályvezetőt korábbi megbízatásában). Az Ifjúsági Osztályon és az Aktuális Osztályon (Kiss András és Burján Béla) két-két szerkesztő dolgozott. A Műsorszerkesztőségnek nem voltak munkatársai. Ténylegesen jelentős kapacitással tehát az Irodalmi Osztály, a Filmgyártási Osztály, a Stúdió-Gyártási Osztály és a létrejött Műszaki Osztály rendelkeztek. Az Intéző Bizottság javasolta „a Gazdasági Osztály azonnali kialakítását. ...a Gazdasági Osztály vezető tisztségében olyan emberre van szükségünk, aki mindazokat a fontos feladatokat el tudja végezni, amelyek gazdasági vonalon megoldásra várnak. Ilyen főbb feladatok: a televízió beruházásai, a honorárium és bérrendszer kialakítása... szerződések megkötése a színházakkal, sportlétesítményekkel, stb. és a televízió egész gazdasági rendszerének kiépítése.” A szervezettel is összefüggő, de messze azon túlmutató kérdéskör volt a műsorstruktúra. Ezzel kapcsolatban az Intéző Bizottság közölte: „A műsorstruktúra február 5-re elkészül és ennek letárgyalása és a vezető testület által történt elfogadása után az újonnan megszervezett Gazdasági Osztály február 25-re elkészíti a televízió 1957-es költségvetését.”

A feljegyzés kitért a főosztályon folyó munkák helyzetének ismertetésére és az azokkal kapcsolatos közvetlen feladatokra is. Közölte, hogy „a televíziós filmek gyártását megkezdtük és a munkatervnek megfelelően a gyártást folytatjuk. A forgatókönyvek jelenleg tárgyalás alatt [vannak].” Az 1956-ban elfogadott munkatervhez képest több esetben, az előzetesen kiválasztott művészek külföldre távozása vagy éppen az új politikai vezetés által hozott eltiltási döntés miatt módosítani kellett az elképzeléseket. A szükséges stúdióberendezésekkel kapcsolatban úgy tájékoztatta a kormánybiztost – a Rádió Műszaki Osztálya jelentése alapján –, hogy „a stúdiókamerák és berendezések a Mechanikai Laboratóriumban elkészültek és azok minőségi átvétele március 1-én befejeződik”. A minőségi

³⁶ Elnökségi ülés. 1957. február 13. Magyar Rádióhivatal Elnökségi (vezetőségi) ülések 1957/01 – 08.07. MTVA Irattár, 3. doboz.

vizsgálat azonban kénytelen volt megállapítani, hogy a berendezések nem megfelelőek, további munkát igényelnek, használatba nem vehetőek. Az Intéző Bizottság úgy remélte, hogy „a Tözsdepalotában jelenleg rendelkezésünkre álló szobákba a villany és telefon beszerelése után az osztály azonnal átköltözik. Ez előreláthatólag február 10–12-e táján fog megtörténni.” A költözés végül is február közepén kezdődött meg és elhúzódott március végéig.

Az Intéző Bizottság visszatért arra a november 21-i feljegyzésében felvetett javaslatára is, hogy a főosztály munkatársai a művészi és műszaki gyakorlat megszerzéséhez, kiteljesítéséhez külföldi tanulmányutakon vehessenek részt. Közölte, hogy még 1956 decemberében elnyerték a csehszlovák televízió egyetértését, és támogatást kaptak az NDK-televíziótól is. Nyitott lehetőség volt egy szovjetunióbeli tanulmányút is. Ezek után a Rádió–Televízió elnöksége május 22-i ülésén a főosztályvezető-helyettes és három osztályvezető kiutazásáról döntött.³⁷

A feljegyzés ismételten felvetette, hogy a televízió vegye át a megszüntetett ÁVH-nak a BM Filmosztályának tulajdonába kerülő keskenyfilmes laboratóriumát, illetve kérje el a megszünt Országos Testnevelési és Sport Bizottság filmes eszközeit. Javasolta azt is, hogy: „a Televízió adja be a Minisztertanácsához igényét a Szinkron Filmgyár egész épületére és összes berendezéseire.” A „Szinkron” megszerzése több szempontból is hasznos lett volna a televízió számára: a televízió önálló, bővíthető, nemrég épített színházat kapott volna; a filmgyár egyike volt a legjobban felszerelt, korszerű berendezésekkel ellátott hazai filmes intézményeknek; a szinkronizálással megoldódott volna a televízióban vetítésre kerülő külföldi filmek egyik nagy problémája, hogy a külföldi filmek feliratozása nem volt jól olvasható a képernyőn, illetve takarta a kép egy részét. A Rádió–Televízió politikai vezetése azonban nem tett lépéseket a javaslatok megvalósítására.

A technikai, személyi és adminisztratív feltételek biztosítása mellett talán még lényegesebb volt az a törekvés, hogy a televízió „új műsorpolitikát dolgozzon ki” és kövesse a műsoraiban. Erre vonatkozó és a januári feljegyzésben körvonalazott elképzelését az Intéző Bizottság a műsor újraindításakor próbálta megvalósítani, de már az új helyzetben, a Kádár-kormány által kinevezett kormánybiztos felügyelete alatt és a helyi MSZMP-be tömörültek ellenkezése mellett.

A televíziós adás újraéledése széles műsorstruktúrával

Az Intéző Bizottság legfontosabb intézkedéseként közölte a kormánybiztossal, hogy „a postával történt mai megállapodás alapján az adásokat február 5-én alanti rendszer szerint megkezdjük:

esti kísérleti adások kedd és péntek 18:30–20:30-ig

ipari adások hétfő és vasárnap kivételével minden nap 12:30–13-ig és 15–16-ig.”

³⁷ A Magyar Rádió elnökségi ülése. 1957. május 22. Az 1957-es elnökségi ülések határozatai. MTVA Irattár, 50. doboz/XIII.

Indulásként a műsoron mozifilmek, kisfilmek és híradók szerepeltek. A műsort először a Rádióújság 1957. február 11–17-i száma közölte.³⁸ Február 23-ától az újonnan üzembe állított 1 kW-os adóról sugározták a műsort, ami jobb vételt és nagyobb (50–70 km-es) területi lefedettséget biztosított. Mivel ekkor még nem volt kötelező előfizetési díj a televíziók esetén, nem áll rendelkezésre pontos adat a televízió-készülékkel rendelkezők számáról. Egyéb források alapján megállapítható, hogy 1956 elején mintegy 200–220 készüléktulajdonos volt. Az Orion-gyár 1956 folyamán 2177 készüléket gyártott és adott át forgalmazásra.³⁹ A következő évben havonta átlagosan 500–550 új készüléket hoztak forgalomba. Így a televíziókészülék-tulajdonosok számát 1957. február közepén 1800–1900-ra tehetjük. A televíziós műsor milyensége (struktúrája) és minősége kezdett egyre fontosabb lenni. A televíziózás egyfajta új, közösségi tevékenység lett. A televízió-tulajdonosokhoz az adás idejére „belátogattak” a rokonok, a szomszédok, a közösségi intézményekben elhelyezett televíziók műsorát (elsősorban a futballmérkőzéseket) rendszeresen jelentős számú csoportok nézték. Egy-egy jól sikerült műsor után érezhetően megugrott a televízió iránt érdeklődők és televízió-készüléket vásárlók száma. A nézőközönség a televíziót „a hírközlés, tájékoztatás, kulturális nevelés és szórakoztatás” egyre inkább elfogadott és kívánatos eszközeként tekintette. Pontosan úgy, ahogy a televíziós Intéző Bizottság azt az 1956. november 21-i feljegyzésében kifejtette. A közönség tudomásul vette, hogy a televízió – a napilapokhoz és a rádióhoz hasonlóan – szószólója a hivatalos politikának, de igazán fontosnak azt tartotta, hogy tartalmaz, valódi szórakozást és kultúrát közvetítsen jó minőségben.

A Televíziós Főosztálynak nagyon szűk volt az a szakmai magja, amely filmes, rádiós és újságírói háttere, valamint a televíziózás külföldi tapasztalatai és ismertetések alapján, továbbá a rövid idejű, 1956 elejétől kezdődött hazai működés közben megszerzett technikai-művészi tudása alapján minőségi közvetítéseket tudott nyújtani. A politikailag megbízhatónak tekintett, párt- és egyéb mozgalmi múlttal rendelkező káderekkel felduzzasztott (1957 végére 107 főt számláló) apparátus, beleértve a televízió osztályainak legtöbb vezetőjét is, képtelen volt minőségi munkára. Ezért a Rádió-Televízió kormánybiztosa kényes „egyensúlytáncot” járt. Az egyik oldalon a kádári vezetésnek és a helyi MSZMP-szervezetbe tömörülteknek a „tisztogatásra” irányuló nyomása ellenére hosszabb időn (mintegy nyolc-kilenc hónapon) keresztül – amíg műfajonként az első műsorok elkészültek és kialakultak a műsorkészítési szempontok, technikák és a helyszíni közvetítések módszerei – hagyta a szakmailag hozzáértők működését. A másik oldalon a politikai vezetés abban reménykedett, illetve azzal hitegette magát, hogy a televíziózásba „bevontak” képesek lesznek gyorsan elsajátítani a szükséges ismereteket és minőségi munkát nyújtani. Ebben a két-három évre is elnyúló időszakban lehetett állandóan azt az álságos kibúvót hallani a televíziós vezetőktől, hogy „a televíziózást csak a gyakorlati televíziós munka során lehet megtanulni, ami sok időt vesz igénybe”. Kétségtelen, hogy a televízió-nak vannak olyan sajátosságai, amelyeket elsősorban működés közben lehet megismerni.

³⁸ Rádióújság 1957. február 11–17.

³⁹ Az Orion-gyár gyártási adatait közli Lévai Béla: *A rádió és a televízió krónikája 1945–1978*. Bp., 1980. 234.

Ezen sajátosságok megismeréséhez, elsajátításához azonban a rokon szakmában szerzett ismeretek feltétlenül előnyösebbek, mint a „mozgalmi tapasztalatok”.

A műsorok skálájának jelentős bővülését tette lehetővé a Pye helyszíni közvetítőkocsi megérkezése 1957 februárjában. A Népszabadság február 12-én, a Rádióújság február 18-án adott hírt a kocsi megérkezéséről. A Rádióújság „Itt a televíziós közvetítő kocsija” címmel megjelent tudósításában így fogalmazott: „Igen, megérkezett a televízió várva várt kocsija, amellyel majd hamarosan sporteseményeket, színházi előadásokat és egyéb érdekeségeket lehet közvetíteni.”⁴⁰ A Népszabadságban megjelent cikk úgy üdvözölte az eseményt, hogy „a Pye-kocsi megérkezése nagy esemény a magyar televízió kalandos történetében. A tervek szerint májusig négy-öt különböző színházi előadásra, egy szabadtéri és egy teremben sorra kerülő esemény színhelyére vonulnak ki gyakorlat, tanulás céljából a Pye-kocsival. Május elsejétől aztán – ha minden jól megy – már hétről-hétre adnak helyszíni közvetítést színházi előadásokról, sportversenyekről és más érdekes eseményekről.”⁴¹ A közvetítőkocsi és berendezései lenyűgözték a műszaki szakembereket is. A kocsit részletesen bemutatta a korabeli szaklap, a Rádiótechnika is: „A kocsi négy kamerát visz magával a helyszíni közvetítések lebonyolítására. Ezek közül hármat állítanak fel a kívánt helyre, a negyedik pedig tartalékul szolgál... A kocsi elülső részében vannak beépítve az ellenőrző monitorok, alul négy, ezekből három az egyes kameráktól jövő képet, a negyedik pedig a rendező által kiválasztott képet (vagyis az adásba kerülő képet) mutatja. A felső sorban a kocsi adója által sugárzott képet, valamint a Széchenyi-hegyi adótól sugárzott képet mutatja... A kocsi közepén levő rendezőpultnál ül a hangmérnök, a rendező és a képmérnök.”⁴² A helyszíni közvetítőkocsit azok a műszaki szakemberek is nagyra értékelték, akik a későbbiekben rendszeresen dolgoztak vele. Koreny János írta az átvétel és a kezdeti munkák időszakáról: „A kocsi valóságos miniatűr stúdió, amit a 4 kamerával és a képet és hangot továbbító mikrohullámú adó-vevő párral egy kisméretű buszba építettek... Megcsodáljuk a kamera előre-hátra mozgását imitáló variót: a zoom optikát... A szuperortikon képcsővel működő kamerák eddig nálunk nem ismert képminőséget produkálnak, főleg jel-zaj viszonyban és felbontásban, ezen felül pedig addig elképzelhetetlen üzembiztonságot!”⁴³ Igen fontos képessége volt a Pye helyszíni közvetítőkocsinak az, hogy közvetlenül tudta a vett képet az adótoronyhoz továbbítani több mint 50 km távolságból is. A Pye-cég mérnöke, Sipahimalani (akit a magyarok egymás között Szipinek becéztek) és Rajcsányi, aki a helyszíni közvetítésekért felelős vezető volt már az 1956. februárban elfogadott televíziós munkaterv alapján is, számos helyszínt és eseményt vizsgáltak a közvetítések érdekében. Ugyanakkor a Rádió-Televízió politikai vezetése bizonyos gyanakvással fogadta a berendezést. Az élőben történő helyszíni közvetítést nem tudta előzetesen ellenőrizni, és félt attól, hogy kontrollálhatatlanul kormányellenes vagy a párt politikáját kritizáló megjegyzések hangoznak el a műsorokban. Ezért a Rádió már-

⁴⁰ Itt a televíziós közvetítőkocsi. *Rádióújság* 1957. február 18.

⁴¹ Nagy esemény a magyar televízió fejlődésében. *Népszabadság* 1957. február 12.

⁴² Idézi Sugár Gusztáv: *A néprádiótól a műholdas televízióig*. Bp., 1993. 172–173.

⁴³ Koreny János – Heckenast Gábor – Polgár András: *A Magyar televízió története kezdetektől – napjainkig*. Bp., 1995. 18–19.

cius 6-i elnökségi ülése úgy döntött, hogy „amíg a vezetőség nem engedélyezi, a Pye kísérletek nem mehetnek egyenes adásba”.⁴⁴

Gyors egyetértés volt a futballmérkőzések közvetítésében. A Pye közvetítőkocsi kiválóan vizsgázott a próbaüzemben, így sor kerülhetett az „éles” közvetítésre. A Rádióújság Mezei István képes riportjában számolt be a Népstadionban készülő helyszíni közvetítésről, ahol Rajcsányi Ferenc gyártásvezető (és majd az adás rendezője) az operatőröknek (Nagy József, Mestyán Tibor és Varga Vilmos) tartott eligazítást, és a riportert (a pályán folyó mérkőzéssel együtt) a berendezés monitorján láthatta az adásba kerülő képet.⁴⁵ Az első, részben gyakorlatnak is tekinthető futballmérkőzés közvetítésére 1957. április 7-én került sor. A televízió az úgynevezett tavaszi bajnokság 4. fordulójában játszott Ferencváros–Csepel (2:2) mérkőzésre látogatott ki.⁴⁶ Az eseményről a Magyar Filmhíradó is tudósítást közölt,⁴⁷ melyben lépésről lépésre bemutatta a közvetítés folyamatát. A Filmhíradó riportere, Szepesi György így számolt be az eseményről: „60 ezer ember szurkol ezen a mérkőzésen, lesi a változatos akciókat. 60 ezer a Népstadion lelátóján. És hárman Kovácsék lakásában a televízió mellett... A stadion zöld gypén újabb támadás indul. Ezt a pillanatot kísérik a televízió felvevőgépei is. A kép és kísérőhang ebbe a kocsi fut kábelben. A keverőasztalnál kétoldalt a kép- és hangmester, középen a rendező, előttük a meccset kísérő gépek kepei... Rajcsányi főrendező utasításaira változik a kép. Mindig a labda útját legjobban kísérő felvevőgép kapcsolódik be... Bár az eredmény eldöntetlen, mégis győz a televízió.” Jó alkalom volt az éles közvetítésre az 1957 áprilisában, a Népstadionban rendezett Húsvéti Torna is. A magyar televízió két mérkőzést közvetített április 21-én, az MTK–Vojvodina (2:1) és a Ferencváros–Partizán (1:0) meccseket. Mindkét tv-közvetítés rendezője Rajcsányi Ferenc, riporterei Szűcs Ferenc és Szepesi György voltak.⁴⁸ Ezt követően a labdarúgó-mérkőzések közvetítése rendszeressé vált a magyar televízióban, és a legnépszerűbb, legnézettebb műsor volt éveken keresztül. A sportközvetítésekkel kapcsolatban is nyomon lehetett követni azt az 1957 utáni, már említett törekvést, hogy a később odakerült televíziósok és a politikai vezetés kizárólag saját teljesítményeként tüntette fel a televízió működését, tagadva a korábbi adásokat vagy eltitkolva a korábban kidolgozott módszerek, közvetítési technikák átvételét. Vitray Tamás például egy általa írt cikkben – abszolút torzítva – így nyilatkozott: „Az 1957-es esztendő még a kísérleti adások éve volt. Összesen öt sportközvetítés került a mintegy öt-hatezer képernyőre. 1958 végére, a hivatalos adatok szerint 16 038 a készülékek és 39 a helyszíni sportközve-

⁴⁴ 1957. március 6-i Rádió elnökségi ülés. Magyar Rádióhivatal Elnökségi ülések 1957/01 – 08.07. MTVA Irattár, 3. doboz.

⁴⁵ Televízióközvetítés. *Rádióújság* 1957. április 17.

⁴⁶ Az adás rendezője Rajcsányi Ferenc, szerkesztője Kiss András, operatőrei Mestyán Tibor, Nagy József (és valószínűleg Varga Vilmos) voltak. A mérkőzést Szűcs Ferenc riportert közvetítette.

⁴⁷ Futballmeccs a szobában. *Magyar Filmhíradó* 1957. április 7.

⁴⁸ Feljegyzés 1957. április 18-án megtartott osztályvezetői értekezletről („Április 21. Délután háromnegyed 3 óraker két futballmérkőzés közvetítésére megy ki a Pye kocsi. Az április 21-i adás közvetítéséért felelős Rajcsányi elvtárs, a Pye kocsi rendben léteért Mátai elvtárs”). Magyar Rádió Televíziós Főosztálya feljegyzések. MTVA Irattár, 74. doboz. Egy híradás szerint a televízió április 22-én is közvetített két mérkőzést a Húsvéti Tornáról, de ennek másról nem lehetett nyomát feltalálni. (www.pakozdfoci.lapunk.hu/modul=forum&a=71398.)

títések száma.”⁴⁹ Ténylegesen már 1957-ben is több mint 15, az első félévben 10 sportközvetítésre került sor. Ezek az 1957 első felében sorra került kezdeti közvetítések rövid időn belül kialakították a labdarúgó-mérkőzések minőségi közvetítési módszereit, technikáit, amelyek azután évtizedekig „üzemben maradtak”.⁵⁰ Más sportágak is szóba kerültek. Így például, amikor Sipahimalani és Rajcsányi megtekintették a Millenárius jégpályán megrendezett nemzetközi műkorcsolya-bemutatót, elvi döntés született, hogy érdemes lenne a műkorcsolyát is a televízió képernyőjére vinni. Ezek után került sor a Fővárosi Nagycirkuszban május 16-án rendezett „Párizsi Jégrevü” műsor közvetítésére Bednai Nándor rendezésében.⁵¹ A televíziós Intéző Bizottság tagjai meg voltak győződve arról, hogy a sportközvetítések nemcsak szórakozást nyújtanak a nézőközönségnek, hanem népszerűsítik is a televíziót, minden más műsornál jobban növelik iránta az érdeklődést. Ebben a tekintetben az Intéző Bizottság felfogása és ennek nyomán a kezdeti műsorstruktúrában a sportközvetítések jelentős szerepe összhangban volt az amerikai televíziók és a BBC műsorpolitikájával.

A sportközvetítések mellett egy másik jelentős műsorblokkot alkottak a prózai és zenei színházi közvetítések. A lehetőségek felmérésére és a megfelelő felkészüléshez a televízió szakmai és műszaki stábjá több előzetes próbát is végzett. Így például 1957. március 22-én az Operaházban „készített első ízben helyszíni felvételt [ahol] Humperdinck nálunk 1895-ban bemutatott népszerű gyermekoperáját, a Jancsi és Juliskát próbálták, erről készült sikeres televíziós felvétel. A Szabadság-hegyről nyomban vissza is játszották a helyszíni közvetítést.”⁵² Az Irodalmi Osztály által javasolt öthavi (április–augusztus) műsortervben összesen hét ilyen jellegű mű közvetítése szerepelt és ezekre sor is került. Az Irodalmi Osztály vezetője, Szűcs Andor a tervekről a Rádióújságban számolt be, kiemelve, hogy „mielőtt a színházi évad véget ér, szeretnénk egy-két színházat is meglátogatni, és május 21-én az Állami Operaház »Bánk bán« előadásával kezdeni színházi közvetítéseinket”.⁵³ Így is történt, és az időszak legnagyobb visszhangot kiváltott művészeti közvetítése Erkel Ferenc *Bánk bán* című operájának sugárzása lett május 21-én a Magyar Állami Operaházból.⁵⁴ A feladat több szempontból is jelentősnek és nehéznek ígérkezett:

a *Bánk bán* a legismertebb és legnépszerűbb magyar opera volt;

Katona József drámájának színpadi előadása történelmi szerepet játszott az 1848–49-es forradalom kirobbanásakor, és 1957 elején is műsoron volt;

⁴⁹ Vitray Tamás: Televízió, kilencszáz közvetítés. *Magyarország* 1967. 1. sz. 21.

⁵⁰ A kamerák például több mint egy évtizedig (a kézi kamerák alkalmazásáig) azokon a közvetítő pontokon kerültek elhelyezésre, amelyeket annak idején a rendező Rajcsányi Ferenc kiválasztott mint legmegfelelőbb helyet.

⁵¹ A közvetítésről a *Rádióújság* képes riportban számolt be. Televízió a cirkuszban. *Rádióújság* 1957. május 24.

⁵² Mi újság az Operában? *Népakarat* 1957. március 23. Nem tudni, hogy milyen visszajátzásra gondolt a cikkíró, hiszen ekkor még nem volt a magyar televízió birtokában telerecording, amivel a tv-adást rögzíteni tudta volna. Feltehetően visszajátzás alatt azt értette, hogy a Pye közvetítőköcsiben látható volt az adóra felküldött és az adóról kimenő kép is.

⁵³ Mi újság a televízióban? *Rádióújság* 1957. május 7.

⁵⁴ Az adás rendezője Rajcsányi Ferenc. Operatőrei Mestyán Tibor, Mezei István és Nagy József voltak.

a Magyar Rádió igen kiváló művészek előadásában közvetített operákkal a korábbi évek során „kényeztette” a komolyzene iránt érdeklődő hallgatókat, és a televíziónak most nemcsak ezt a zenei színvonalat kellett fenntartania, hanem egyúttal bizonyítania kellett azt is, hogy a képi megjelenítéssel fokozni tudja az élményt.

A televízió vezetése először arra gondolt, hogy az Operaház főrendezőjét, Nádasdi Kálmánt kéri fel az adás rendezőjeként. Nádasdi azonban visszautasította a felkérést azal, hogy a televíziós adás más nézőpontot igényel, mint a színpadi megjelenítés. Így a vezetés a közvetítést Rajcsányi Ferenc rendezésére bízta, aki külön részletes forgatókönyvet készített – a filmgyári megszokás szerint – a közvetítéshez, amelyben – az egyik előadás megtekintése, az opera librettója és zenei anyaga alapján – rögzítette a kamerák szükséges mozgását, a képváltásokat, a kameraváltásokat, a képkivágásokat stb.⁵⁵ Április 28-án a teljes közvetítői stáb kivonult a Bánk bán operaházi előadására próba céljából. A május 21-i közvetítés jól sikerült.⁵⁶ Az élményről többen is beszámoltak: „a vevőkészülék-tulajdonosok egyelőre még kis táborra így az Operaház nézőterén érezhette magát, sőt, mintha remek színházi látcső is lett volna a kezükben. A felvevőkészülék ugyanis egész közel varázsolta hozzájuk az énekeseket. Sok nézője akadt a közvetítésnek a művelődési otthonokban, klubokban és az Operaház falatozójában felállított vevőkészülék előtt is.”⁵⁷ Kelemen Endre, aki 1956-ban került a Televíziós Főosztályra, ahol később a sikeres Iskolatévé műsorsorozat készítője, vezetője lett, így emlékezett: „Május 21-én nagy élvezettel néztem az első színházi közvetítést a Magyar Állami Operaházból, a Bánk bán volt műsoron.”⁵⁸ A korszak legismertebb tévékritikusa, Rajki András érdekes képet festett az opera televíziós közvetítéséről, amelyet részben az újság szerkesztőségében levő televíziókészüléken, részben az Opera nézőteréről, részben az Operaház társalgójában felállított tv-készüléken nézett.⁵⁹ „Az utolsó jelenetet dalszínházunk társalgójában néztem és izgultam végig. Izgultam? De hiszen nem meccs volt, hanem zenedráma. Mégis izgultam és ráadásul kikkel együtt? Ha csak tehetnék, kiszaladtak a szereplők, hogy legalább lássák partnereiket, ha már önmagukat nem láthatják az első valódi, s már csaknem tökéletes színházi helyszíni televíziós közvetítésben.” A cikkben Rajki kitért az előkészítő munkára is, amelyet a televíziós szakemberek végeztek. „Rendkívül nehéz, fáradságos munka előzte meg ezt az első televíziós előadást. A televízió szakemberei Bánk bán-előadások sorát nézték és hallgatták végig, amíg megalkották a közvetítés »forgatókönyvét«, s megállapították a négy páholy helyét, ahol impozáns készülékeiket elhelyezik.” A közvetítés egészéről elismerően nyilatkozott: „Stimmelt is, és ezért elismerés illeti az Operaház és a mind nagyobb reményekre jogosító televízió minden művészt és dolgozóját.” Az operaközvetítés egyúttal vitát is gerjesztett arról, hogy alkalmas-e a televízió színdarabok,

⁵⁵ Ennek a forgatókönyvnek az alapján rendelte el Kulcsár Ferenc főosztályvezető 1958. január végén, hogy a továbbiakban minden adáshoz készüljön szinopszis vagy forgatókönyv. Feljegyzés. 1958. január 29-i osztályvezetői értekezletről. Magyar Rádió Televíziós Főosztálya feljegyzések 1957–1958. MTVA Irattár, 74. doboz.

⁵⁶ Az Intéző Bizottság javaslata a *Bánk bán* közvetítésére ekkor is hordozott bizonyos politikai mondanót, hiszen a darab a magyar függetlenség, az idegen uralom elleni fellépés szimbóluma is volt.

⁵⁷ Idézi Sugár: *A néprádiótól*, 174–175.

⁵⁸ Interjú Kelemen Endrével. MTV Történet. Dunavölgyi Péter. www.filmeshaz.hu/mtvtortenet/interjuk.htm.

⁵⁹ 1 Bánk bán 4 helyről (rajk). *Népkarant* 1957. május 23.

operák vagy operettek sokszor órákig tartó közvetítésére.⁶⁰ A nézők többsége a közvetítések mellett volt, amiben szerepet játszott az is, hogy az egyre növekvő számú televíziókészülék Budapesten túl is lehetővé tette a magas színvonalú színházi darabok megtekintését.⁶¹ A politikai vezetés a színházi közvetítéseket a kulturális nevelés részének tekintette. Sándor György, akit a kormánybiztos 1957 folyamán műsorigazgatóként helyezett át a Rádiótól a Televíziós Főosztályra, úgy fogalmazott: „kulturális eszköznek tekintettük a televíziót, amelyben magyar értékek dominálnak és természetesen a szocialista szellemiség. Hittünk abban, hogy a hatalmas, főleg vidéken élő tömegek kulturális fölemelkedését szolgáljuk, ha színházat közvetítünk.”⁶² A Bánk bán május 21-i közvetítését két nappal később Lortzing Cár és ács című operájának NDK-s filmváltozata követte.

A prózai helyszíni színházi közvetítések közül elsőként július 4-én G. B. Shaw műve, a Warenné mestersége került adásba a Katona József Színházból.⁶³ Ezt követően július 7-én Shakespeare Két úr szolgálja vígjátékának szovjet filmre rögzített változatát sugározta a Magyar Televízió. Sor került további zenés műsorokra is. Július 18-án a Rádióval közös nyilvános hangversenyt közvetített a televízió a Csajkovszkij park szabadtéri színpadról, majd július 28-án Roberto Benzi budapesti hangversenyéről közvetített a televízió.⁶⁴ Augusztus elsején a Margitszigetről Fényes Szabolcs műve, a Maya került a képernyőre.⁶⁵ A margitszigeti Szabadtéri Színpadról: Gounod Faust című operája augusztus 15-i közvetítésének második részét a hirtelen jött nagy zivatar elmosta. A színházi közvetítések egyik sajátos változata volt a bábjátékok közvetítése. Az első ilyen felvételt a még júliusban lefolytatott egyeztetések után került sor augusztus 8-án, amikor Kemény Henrik bábművész Vitéz László kalandjait adta elő.⁶⁶ A bábműsorok később is népszerűek voltak a gyereknézők körében, számos mese készült Hakapeszi Makival, Vitéz Lászlóval és Süsüvel, a sárkánnyal. Más típusú gyerekműsor volt a június 27-én a Városháza díszterméből közvetített Ási, Hapci, Ugri című mesebalett.⁶⁷

Folytatva az 1956-ban már megkezdett vidám műsorok sorát, 1957. május 31-ére az Irodalmi Színpadról a Nagy Endre-kabaré közvetítését tervezték (Bednai Nándor rendezésében), de a május 30-i osztályvezetői értekezlet úgy döntött, hogy „a május 31-i kabaré elmarad, helyette a Beszterce ostroma című film kerül adásba”.⁶⁸ Végül a kabaré része

⁶⁰ Békés István: Ünnepi nyitány és hétköznapok. *Népszabadság* 1957. május 28.

⁶¹ 1957 közepére jelentősen megugrott a tv-készülékek vásárlása. Csak júniusban több mint 600 darabot adtak el. Ekkor Győr-Sopron megyében mintegy 300, Vas megyében több mint 200 és Zala megyében 100-150 tv-készülék volt használatban. *Népszabadság* 1957. július 20.

⁶² Sándor György: A tömegkommunikáció egy szisztéma idegrendszere. In: *MRT, MTV, MTV Rt. 1957-1997. I-II.* Szerk. Schmitt Péter. [Bp., 1998.] II. 18-198. Sándor György szépíti ebben az interjúban a korábbi, gyakorlatban alkalmazott felfogását a televízió feladatáról, hiszen vezetői működése idején inkább a politika közvetítését tekintette a fő feladatnak és ennek megfelelően alakította a televízió műsorpolitikáját.

⁶³ A televíziós adás rendezője Bednai Nándor volt

⁶⁴ Mindkét zenei adás rendezője Bednai Nándor volt.

⁶⁵ Az adás rendezője Mihályfi Imre volt.

⁶⁶ Kemény Henrik. In: *MRT, MTV, MRTV Rt.*, II. 141-143.

⁶⁷ A műsor szerkesztője Kelemen Endre, rendezője Háncsné Katkics Ilona, a konferanszié Gombos Katalin színésznő volt.

⁶⁸ Feljegyzés 1957. május 30-i osztályvezetői értekezletről. Televíziós Főosztály. MTVA Irattár, Magyar Rádió Televíziós Főosztály feljegyzések 1957-1958, 74. doboz.

lett az Itthon és a nagyvilágban címmel készült összeállításnak, ami kísérleti próbálkozás volt hosszabb lélegzetű „színes” műsor készítésére. Ebben „vegyes” témájú műsorok kerültek egymás mellé: riportfilm Indiáról, külpolitikai összefoglaló, Ozorai Zoltán meteorológiai jelentése, hatfős beszélgetés a mezőgazdaságról és Öveges József professzor kísérleti áramló levegővel. A műsorról írt cikkében Rajki András kifogásolta és unalmasnak nevezte a mezőgazdasággal kapcsolatos beszélgetést, viszont dicsérte a kabarérészetet és „televíziós képernyőre valónak” nevezte Öveges professzor jelenetét.⁶⁹ A műsorról és több szereplőről (Öveges József, Papp László olimpiai bajnok, Tamási Eszter bemondó) képes riport jelent meg a Rádióújság július 22–28-i számának hátoldalán.⁷⁰ A könnyedebb zenés műsorok közé tartozott, bár bizonyos politikai jelleget is hordozott magában két másik műsor is. Május 16-án a moszkvai Világifjúsági Találkozóra (VIT) induló ifjúsági együttesek műsorát közvetítette a televízió a Pamuttextil Művelődési Házból.⁷¹ Majd június 6-án a Magyarországra látogató szovjet szakszervezeti művészegyüttes Napraforgó című műsorának közvetítésére került sor a MOM Művelődési Házból.⁷²

Jelentős újításként készült a televízióknak az Állami Könyvtérjesztő Vállalattal közös műsora, a televízió első nyilvános vetélkedője és vidám estje. A Fővárosi Operettszínházból június 17-én közvetített *Csak könyv sorsjeggyel* című műsort Bednai Nándor rendezte, a vetélkedő játékvezetője a népszerű színész, Horváth Tivadar volt. Az adásra, valamint a május 1-i esti szórakoztató műsorra még az MSZMP KB részére készült 1958. júniusi jelentés is visszatért: „A közönség nagy tetszését váltották ki a nagy esztrádműsorok... az első Csak könyv sorsjeggyel stb. ... Szerkesztési szempontból jól sikerültek tartjuk a szerényebb keretek között mozgó május 1-i vidám műsort.”⁷³

Direkt politikai, illetve politikai propagandaműsorra február–július között alig került sor. Hazai vonatkozásban az akkori időszak talán legjelentősebb politikai műsora az 1957. május 1-i nagygyűlés közvetítése és Kádár János rövid interjúja volt. Az esemény jelentőségét nem a televíziós közvetítés adta, hanem a nagygyűlés megrendezése és az ott megjelent százezres tömeg. A politikai vezetés bizonytalankodása a május 1-i nagygyűlés megrendezésével kapcsolatban (a Politikai Bizottság több tagja is ellenezte) kisért a televízió vezetőire is. Eredetileg, az április 18-i osztályvezetői értekezleten még labdarúgó-mérkőzés helyszíni közvetítése szerepelt a műsortervben. Majd az április 25-i osztályvezetői értekezleten közölték a döntést: „Május 1-én az eredeti műsortervtől eltérően nem futballmérkőzés adására kerül sor, hanem helyszíni közvetítést adunk a május 1-i nagygyűlésről. Kezdet: felvonulók érkezése, befejezés: Kádár elvtárs beszéde után néhány kép. ... A műsor szerkesztésért felelős Kiss András, az adás rendezője Rajcsányi

⁶⁹ *Rádióújság* 1957. június 23–30. (Rajki András cikke a televíziós adásról.)

⁷⁰ *Rádióújság* 1957. július 22–28.

⁷¹ A *Rádióújság* címlapfotója azt mutatta, amint „a VIT-re készülő ifjúsági együttesek tagjai kíváncsian hallgatják Mestyán Tibor operatőr magyarázatát a felvevőgép kezeléséről”. *Rádióújság* 1957. július 18–24.

⁷² Mindkét „szovjet” adás rendezője Háncsné Katkics Ilona volt.

⁷³ Jelentés a Televízió munkájáról. Magyar Rádió és Televízió. Televíziós Főosztály. 1958. június 11. MTVA Irattár, TÜK anyagok, 25. doboz.

Ferenc.”⁷⁴ A felvonulás és nagygyűlés közvetítését este szórakoztató műsor közvetítése egészítette ki, amelynek rendezője Bednai Nándor lett. A televízió politikai vezetése a felső vezetés előtti sikeres „vizsga”, vagyis az adás sikere érdekében kénytelen volt a legjobb televíziós szakemberekre bízni a műsor megszervezését és lebonyolítását, jóllehet ekkor a televíziós pártszervezet már kezdeményezte ellenük a fegyelmi eljárást az októberi forradalom idején játszott szerepük miatt. Riporterként pedig a Rádió két kiváló munkatársát, Kovalik Károlyt és Szepesi Györgyöt alkalmazták. Az adás technikailag művésziileg új típusú televíziós feladatot jelentett a rendező Rajcsányi Ferenc és az operatőrök számára. Valamilyen mértékben a feladat hasonlított egy focimeccs közvetítésére a Népstadionból, ahol szintén nagyobb tömeg volt jelen, és a „cselekmény” nyomon követése egy kisebb csoport tevékenységének a figyelemmel kísérését jelentette. A „cselekmény”, vagyis a beszédek itt viszont messze nem olyan mozgalmasak, mint egy támadás vagy védekezés izgalmas pillanatai. Ráadásul a Dózsa György út és a mai Andrássy út (akkor Magyar Ifjúság útja) találkozásában elhelyezett tribün, valamint a Hősök terén összegyűlt tömeg jó minőségű fotózása a sík terepen nem volt lehetséges az utca szintjén elhelyezett kamerákkal. Ezért a vario-kamerát a tribüntól mintegy 30-40 méterre helyezték el egy 4-5 méter magas emelvényen, ahonnan a felvonulókat, a Hősök terén összegyűlt embereket és a tribünt (a beszédet mondókkal) be tudta fogni a kamera, közelképeket is létrehozva. Két másik kamerát a tribünnel szemben, kissé attól jobbra mintegy 25 méterre, kisebb, 2-3 méter magas faállványra helyeztek el, míg a negyedik felvevőgép a Dózsa György út mentén (a Gorkij fasori kereszteződésnél) állt, nem messze a közvetítőkocsitól (ehhez a kamerához hívták Kádár Jánost az interjúra). A közvetítésről a Rádióújság május 13-i számában két fényképpel számolt be.⁷⁵

Rendkívüli adásnapon, előre nem bejelentett műsorként június 27-én az MSZMP pártértekezlet első napjáról készült beszámolót és Hruscsov főtitkár által az amerikai CBS televíziós társaság riporterének adott interjút közvetítették.⁷⁶ A pártértekezlet döntött az MSZMP „ideiglenes” testületeinek „rendes” testületté való átnevezéséről, megerősítette Kádár hatalmát és vonalát a párton belül. A pártértekezletre a televízió visszatért részletes ismertetéssel a július 11-i műsorában.

A napi politikát a híradók jelenítették meg a televízióban. A Rádió-Televízió vezetése 1957 tavaszán végrehajtotta a megtorlás első szakaszának programját, amelynek keretében – többek között – elbocsátotta és az intézményből kitiltotta Burján Bélát is. Így a televíziós hírszerkesztés vezető és munkatárs nélkül maradt. Leállt az a korábbi gyakorlat is, hogy a Televíziós Főosztály a HDF-fel közösen készített híradókat sugározzon. A politikai vezetés azonban a televízió alapvető funkciójának tekintette a politikai propagandát

⁷⁴ Határozatok az 1957. IV. 25-i osztályvezetői értekezletről. 5./ pont. Magyar Rádió Televíziós Főosztály. Magyar Rádió Televíziós Főosztály feljegyzések 1957–1958. MTVA Irattár, 74. doboz.

⁷⁵ Rádióújság 1957. május 13.

⁷⁶ A Hruscsov-interjú jelentőségét az adta, hogy az SZKP KB június 22-én kezdődött ülésén Hruscsovnak sikerült az ellene felsorakozott Malenkov–Molotov-csoportot eltávolítani és hatalmát főtitkárként megszilárdítani.

és agitációt. Így lett Matúz Józsefné a híradó-szerkesztőség vezetője⁷⁷ és került sor a híradó újbóli megindítására.⁷⁸

A híradó szerepét, funkcióját egyértelműen megfogalmazta Kulcsár Ferenc, a Televíziós Főosztály 1958. január 1-étől kinevezett vezetője azon a televíziós osztályvezetői értekezleten, amelyen a Képes Híradó helyzetét már harmadszor tárgyalta a televízió vezetése. Kulcsár szerint a híradónak „arra kell törekedni, hogy a párt napi politikáját támasszuk alá. A Képes Híradónak a Magyar Televízió politikai napilapjává kell fejlődnie.”⁷⁹ Ennek megfelelően a hazai vonatkozású műsorok számszerű megoszlása tekintetében a politikai események álltak az első helyen (36 esemény), a gazdasági (ipar és mezőgazdaság együttesen 31 esemény) és a kulturális (24 esemény) területek előtt. A nemzetközi hírek háromnegyed részét politikai természetű események alkották. 1957–1958 során a nemzetközi hírekben a kelet-európai térség (és a Szovjetunió) aránya 70%, illetve 65% volt, döntően szovjet vonatkozású eseményekkel (az összes térségi esemény 52%-a).

A Képes Híradó helyzetének első áttekintésekor, a Főosztály 1957. november 27-i osztályvezetői értekezletén előterjesztett jelentés javasolta, hogy térjenek át a heti két híradóra. Az akkor már jó ideje a Rádió–Televízió elnöki funkciójában levő Benke Valéria a jelentés példányára kézzel azt írta: „Szó sem lehet róla!” Majd a következőket mondta: „Helyesebb lett volna, ha nem az objektív nehézségekről beszélünk, hanem arról, hogy milyen feltételek szerint dolgozzunk a jövőben... Ilyen feltételek mellett nem lehet jó híradót készíteni.”⁸⁰ Kifejtette azt is, hogy megoldatlanok azok a kérdések, hogy milyen témákkal, milyen formanyelven, milyen sorrendben és milyen időtartammal foglalkozzon a híradó. Egyúttal felvetette: „Ha úgy látják, hagyják el a híradót egy időre... a műsorfejlesztés nem teszi szükségessé a híradót.” A Híradó fenntartása melletti érvelésében Matúzné a politikai lényegyet ragadta meg: „Legfontosabb annak a kérdésnek a tisztázása, hogy a televízió agitációs munkájában szükség van-e a híradóra vagy tudjuk-e más módszerekkel pótolni... Visszalépni erről a helyről, eredményeink elvesztését jelentené.” Zárszávaiban Benke a kérdéskörben döntést sugallt: „Nagyon elhamarkodott volt a híradó beindítása. Az erők rossz felhasználásával járt... Szeretném, ha úgy döntenének, hogy az agit.prop. műsorokat erősítenek és

⁷⁷ Matúz Józsefné (Radnai Rózsa) a Népművelési Minisztériumból került Mátai László hívására és közreműködésével a Televíziós Főosztályra 1957. május 15-étől. Rendkívül jó szervezőkészsége és kitartása révén sikerült a televíziós híradó szerkesztőségét kiépítenie, vidéki hálózatát létrehozni. A Magyar Televízió osztályvezetői közül a leghosszabb ideig töltött be vezető pozíciót az intézményben.

⁷⁸ A már említett torzítások, eltagadások közé tartozik az is, hogy a televízió vezetése és a híradó-szerkesztőség 30 éven keresztül hallgatott arról, hogy 1956 során is készültek televíziós híradók, és a Képes Híradó 1957. július 2-i műsorát „első híradóként” emlegette mindvégig. Ezzel szemben Szűcs Andor, a Televíziós Főosztály Irodalmi Osztályának vezetője a Rádióújságban 1957. május 7-én megjelent cikkében egyértelműen fogalmazott: „Másik esemény, hogy május végén, június elején ismét (!) jelentkezik a televíziós filmhíradó és attól kezdve hétről hétre beszámol a legfrissebb eseményekről.” Ez a közlés mutatja azt is, hogy a Televíziós Főosztály már Matúzné megérkezése előtt döntött a tv-híradó újbóli megindításáról, és megkezdődtek a munkálatok a terv szerint hetente adásba kerülő műsor biztosítására. Ugyanakkor a híradó volt az egyetlen műsor, amelyet már újbóli indulásától kezdve sem az Intéző Bizottság irányított.

⁷⁹ Feljegyzés 1958. január 29-i osztályvezetői értekezletről. Televíziós Főosztály. MTVA Irattár, Magyar Rádió Televíziós Főosztálya feljegyzések 1957–1958. 74. doboz.

⁸⁰ A híradószerkesztés tapasztalatai. A Képes Híradó értékelése. Feljegyzés 1957. november 27-i osztályvezetői értekezletről. Televíziós Főosztály. MTVA Irattár, Magyar Rádió Televíziós Főosztálya feljegyzések. 74. doboz.

korlátoznák a híradót.” Végül is azonban nyitva hagyta a Híradó sorsát azzal, hogy az osztályértekezlet tárgyalja meg a híradós lehetőségeket és a téma kerüljön ismét a főosztályvezetői értekezlet elé. Az 1958. január 8-i értekezleten a televízió új vezetője – Kulcsár Ferenc –, aki közvetlenül is felügyelte a Televízió Agitációs és Propaganda Osztályát (ahová a TV Híradó szerkesztősége is tartozott), úgy döntött az értekezlet határozatába foglalva, hogy „A Képes Híradó továbbra is hetente jelenjen meg”.

Az egyre szélesedő és színesebb műsorskálán belül az adásidő legnagyobb hányadát a filmműsorblokk tette ki. 1957-ben a teljes műsoridőnek több mint 50%-a mozifilmvetítés volt, és ez nem változott lényegesen – a tervekkel ellentétben – a következő évben sem. A Televíziós Főosztály kimutatása szerint 1957. április–november időszakban összesen 70 nagyjátékfilm került a televízió képernyőjére. Ezek közül 50 db volt külföldi film, köztük 21 szovjet, 8 NDK és 9 nyugati gyártású. Az 1957-ben műsorra tűzött nagyjátékfilmek közül 18 volt szinkronizálva, többségük az eredeti forgalmazó megbízásából. Kulcsár Ferenc, az MTV igazgatója az 1961. decemberi anketon közölte: „tervezük, hogy jövőre kétszerte több filmet szinkronizálunk, mint az idén”.⁸¹ Ez a meglehetősen homályos és bizonytalan ígélet a közönségnek nem sokat jelentett. Viszont azt bizonyította, hogy a Rádió–Televízió vezetése négy (!) év alatt sem oldotta meg a szinkronizálás problémáját, jóllehet a Televíziós Főosztály Intéző Bizottsága már 1956 novemberében felhívta ennek szükségességére és előnyeire a figyelmet. A nézők azonban szinte egyfolytában és még 1963-ban is elégedetlenek voltak a filmműsorról. Az elégedetlenség több vonatkozásban is megnyilvánult: kritika érte a filmkínálatot, vagyis a filmválasztékok és ezen keresztül a filmválasztás szempontjait, a filmek színvonalát, a filmközvetítések képi minőségét és a külföldi filmek vetítését (elsősorban a gyakran olvashatatlan feliratozást). Egyébként a Rádió–Televízió vezetése több utasítást is hozott az eltiltott színészek, színésznők, énekesek, zenészek és persze riporterek szereplésének megszüntetése, korlátozása tekintetében. Az első ilyen intézkedést az 1957/5. sz. elnöki utasítás (1957. május 2-i dátummal) tartalmazta. A május 9-i döntés kiegészítette a korábbi utasítást, eltiltotta Somogyvári Rudolfot is, és kimondta, hogy „Molnár Aurél semmiféle műsorban a jövőben nem szerepelhet. Régi felvételei nem használhatóak fel.”⁸² Hasonlóan az 1957. június 29-i Rádió elnökségi ülésen és a Televíziós Főosztály július 12-i vezetői ülésén határozat sorolta fel a rádiós és televíziós szerepléstől eltiltott színészek, zenészek és karmesterek nevét.

A megtorlás, leszámolás folyamata nem szűnt meg az adások rendszeressé tétele, az új műsorok kialakítása és közvetítése idején sem. A Televíziós Főosztályon 1956 novemberében státusban levő 29 munkatársból 1957. augusztus 31-ig 12 főt – köztük az Intéző Bizottság valamennyi tagját – távolítottak el fegyelmi úton történt elbocsátással, vállalati felmondással vagy a dolgozót felmondásra kényszerítve. (További három munkatárs még 1956-ban, egy munkatárs 1957-ben elhagyta az országot, a főosztályvezetőt és a gazdasági vezetőt pedig Gács nem helyezte vissza pozíciójába.) Egyidejűleg játszódnak le a főosztály létszámfeltöltése, mindenekelőtt új osztályvezetők kinevezésével, majd politikailag meg-

⁸¹ Örömmünk és gondunk. *Népszabadság* 1961. december 24.

⁸² 1957/5. sz. Elnöki utasítás és az 1957/5. sz. elnöki utasítás módosítása. MTVA Irattár, TÜK anyagok, 8. doboz.

bízható új munkatársak felvételével. A szakmai munkában azonban nem sikerült az eltávolítottak megfelelő pótlása, és 1957 augusztusától a televízió műsorszolgáltatásában, műsorpolitikájában zavarok, kapkodás és minőségi hanyatlás mutatkozott. Ezért akkor és utólag az intézmény politikai vezetői ezt az időszakot a „kísérletezés időszakának” keresztelték el. Az MSZMP KB számára készült 1958. júniusi Jelentés a Televízió munkájáról így fogalmazott: „Az elmúlt egy év a kísérletezés jegyében zajlott le és sok tapasztalattal gazdagította a televízió fiatal kollektíváját. A kísérletezés még most sem fejeződött be.”⁸³ A Televíziós Főosztály 1958. március 22-i értekezlete Kulcsár Ferenc előterjesztésében tárgyalta a főosztály munkáját. A megbeszélésen többen kifejtették véleményüket, hogy „romlott a műsoradásunk színvonala... egyhelyben topogunk, ezzel szemben pedig a közönség igénye megnövekedett”.⁸⁴

Már az 1957. augusztusi műsor is mutatta a változásokat. Így nem volt helyszíni sportközvetítés (nem tudták helyettesíteni az addigi adásokat rendező Rajcsányi Ferencet), nem került sor helyszíni színházi, zenei közvetítésre (hiányzott Bednai Nándor rendező). Helyettük az augusztus 19-i – a Rádióval közös (vagyis alapvetően a Rádió által összeállított és rendezett) – ünnepi műsor (Kincses kalendárium) közvetítésére koncentrált a főosztály, ami viszont a közönség részéről visszhang nélkül maradt. Nem hagyta viszont szó nélkül a nézőközönség a műsorváltozásokat, a színvonal gyengülését. A beérkezett nézői levelek ezeket a kérdéseket feszegették szeptemberben. A főosztály válasza az egyik nézői levélre egyértelműen mutatta a kapkodást, a hozzá nem értést és a tanácstalanságot. Így írtak a válaszlévélben: „A filmadásoknál függő helyzetben vagyunk a moziktól... a helyszíni közvetítések külső tényezőktől függnnek... a televízió munkatársainak munka közben kell megtanulniuk a műsorkészítés minden csínját-bínját. A jelenlegi időszak a máról-holnapra műsorkészítés időszaka.”⁸⁵ A kapkodás, bizonytalankodás azonban folyamatos volt, nem szűnt meg. Először csak a műsor monotonitása tűnt fel. Az augusztus 15-i osztályvezetői értekezletről készült feljegyzés rögzítette: „Gács elvtársnak az volt a véleménye, hogy még a »kísérleti« műsor alatt sem adhatunk ennyire egyforma műsort.”⁸⁶ A helyzetet mélyebben mutatta már az augusztus 22-i osztályvezetői értekezletnek az adásnapok növelésével kapcsolatos vitája.⁸⁷ Ekkor Mátai László erősködött, hogy „a műsoridőt feltétlen emelnünk kell”. Szűcs Andor, az Irodalmi-Művészeti Osztály vezetője szerint azonban: „a jelenlegi létszámhelyzetünk sem mennyiségileg, sem minőségileg nem biztosítja a folyamatos minőségi műsort”. A probléma kevésbé volt létszámkérdés, mint inkább szakmai minőség kérdése. A főosztály működésében rejlő és a műsorokat is kedvezőtlenül befolyásoló zúr-

⁸³ Jelentés a Televízió munkájáról. 1958. június 11. Magyar Rádió és Televízió Televíziós Főosztály, MTVA Irattár, TÜK anyagok, 25. doboz.

⁸⁴ Jegyzőkönyv 1958. március 22-i főosztály értekezletről. Magyar Rádió Televíziós Főosztály feljegyzések 1957–1958, MTVA Irattár, 74. doboz.

⁸⁵ Idézi Dunavölgyi Péter. Televíziós történelem 2. (www.dunavolgyipeter.hu/televizio-tortenet/a-magyar-televiziozas-tortenete-az-1950-as-ekben/1957. Legutóbbi megtekintés: 2017. augusztus 6.)

⁸⁶ Feljegyzés 1957. VIII. 15-i osztályvezetői értekezletről. Magyar Rádió Televíziós Főosztály feljegyzések 1957–1958, MTVA Irattár, 74. doboz.

⁸⁷ Feljegyzés augusztus 22-i osztályvezetői értekezletről. Magyar Rádió Televíziós Főosztály feljegyzések 1957–1958, MTVA Irattár, 74. doboz.

zavart, a koncepciótlanságot szinte teljes egészében feltárta az október 31-i osztályvezetői értekezlet, amely a stúdióadásokról készült jelentést és az 1958. évi műsortervjavaslatot tárgyalta.⁸⁸ A stúdióadások (vagyis a televízió valamennyi – a TV Híradó kivételével – műsorának készítését érintő) értékelését Máta László előterjesztésében tárgyalta a televízió vezetése, és jelen volt Benke Valéria, az MRTV elnöke is.⁸⁹ A vitában több kritikai észrevétel érte az előterjesztésben foglaltakat, mindenekelőtt a javasolt gyártásrendet. A legsúlyosabb kritikát Szűcs Andor, az Irodalmi-Művészeti Osztály vezetője mondta ki (a főosztályvezető-helyettes Tamás István egyetértett vele): „Javaslom, állítsuk vissza a régi rendet – Gyártás – Gazdasági – Műsorosztályok – Műszak – hagyják jóvá a gyártási tervet, majd annak két példányát minden osztály kapja meg.” Ezzel az „új gyártásrend” lekerült a megvalósítás útjáról és helyébe lépett ismét a még 1957 elején – az Intéző Bizottság által – kidolgozott működési rendszer.

Joggal vetődik fel a kérdés: hogyan lehet az, hogy az év első felében egy kisebb létszámú művészi apparátus képes volt megfelelő színvonalú, sokszínű műsorral szolgálni, míg a második félévben a Televíziós Főosztály többszörösére duzzasztott létszámmal, jobb technikai feltételek mellett, megnövelt költségvetéssel képtelen volt a nézőközönséget színvonalasan kiszolgálni. A magyarázat valószínűleg kettős. Egyrészt abban rejlik, hogy az év első részében még működő televíziós Intéző Bizottság végiggondolt, a közönség igényeit és a főosztály adottságait figyelembe vevő műsortervet készített és próbált megvalósítani. Másrészt abban rejlik, hogy a főosztály akkori szakmai gárdája, az augusztusban eltávolított szakmai vezetők hozzáértő irányításával és nem kis munkával kidolgozta a különféle műsorfajták közvetítési módszereit, technikáit, és a televíziózáshoz szükséges ismeretek – akár könyvekből, külföldi leírásokból is történő – elsajátításával biztos szakmai alapokon megvalósította ezeket az elképzeléseket. A Televíziós Főosztály új, szakmai tapasztalatokkal nemigen rendelkező politikai vezetése viszont valószínűleg úgy gondolta, hogy nincs szüksége az „ellenforradalmárok” által kidolgozott műsortervre és módszerekre. Ők majd jobban tudják, hogyan kell azt csinálni.

Ha áttekintjük a rendszeres televíziós adások megkezdésétől, 1956 februárjától az 1958. márciusig terjedő időszakot, megállapítható, hogy kialakult a magyar televízió alapvető struktúrája, sor került a legfontosabb, hosszú távon közvetített műsортípusok meghatározására, a közvetítésekhez szükséges műszaki-technikai feltételek biztosítására. Rendelkezésre állt egy jelentős vezetői-munkatársi létszám (1958. februárban 109 fő), amelynek tagjai – a politikai vezetés számára legfontosabb kritériumnak megfelelően – politikailag megbízhatónak minősültek, bár szakmai hozzáértésük – néhány kivételtől eltekintve – jelentősen elmaradt a szükségéstől. Elméletileg a magyar televízió készen állt a rendszeres, bővített televíziós adásra. 1958. februárban üzembe állt a Széchenyi-hegyi

⁸⁸ Feljegyzés 1957. október 31-i osztályvezetői értekezletről. Magyar Rádió Televíziós Főosztálya feljegyzések 1957–1958, MTVA Irattár, 74. doboz.

⁸⁹ Miután augusztus 22-én a Tájékoztatási Hivatal előterjesztésére a kormány felmentette Gács Lászlót az MRTV elnöki pozíciójából és helyette Benke Valériát nevezte ki elnöknek, Benke közvetlenül irányította a Televíziós Főosztályt és részt vett minden egyes osztályvezetői és főosztály-értekezleten. Gácsot – Kádár javaslatára – az MRTV alelnökévé nevezték ki.

30 kW-os nagyadó is.⁹⁰ Abban, hogy elindult a hazai televíziózás és a magyar televízió ilyen kedvező helyzetbe került volt, kimagasló szerepe volt annak a művészi és műszaki gárdának, amely sikeresen oldotta meg a kezdeti időszak kulcsfontosságú feladatait. Ebben a munkában döntő szerepe volt a forradalom idején megválasztott és a televízió irányításával megbízott Intéző Bizottságnak. Az összesen nyolc hónapos létezése és a mindössze hat hónapos (1956. december–1957. május) aktív működése alatt elért eredmények:

biztosította a már elindított eszközbeszerzések és beruházások továbbvitelét és befejezését (Pye helyszíni közvetítőköci, a Tőzsdepalota átalakítása és a televízió céljaira alkalmassá tétele, stúdióberendezések beszerzése, az adóállomás-szerelés elősegítése);

a postánál levő, a televíziós munkához szükséges felszerelések, berendezések átvétele és üzembe helyezése,

a PKI műszaki munkatársainak átvétele a Televíziós Főosztály állományába;

a hazai gyártású berendezések, eszközök színvonalának emelése a tudományos élet szakértőinek bevonásával;

a televízió műsorpolitikájának és olyan műsortervnek a kidolgozása, amely évekre megadta a keretet a további munkához,

a televíziós adások újbóli beindítása 1957 februárjában és rendszeressé tétele;

a televíziós műsorok készítéséhez szükséges munkarend, gyártásrend kidolgozása és alkalmazása;

a sokrétű, sokszínű műsor elemeinek kialakítása és a nézőközönségnek történő bemutatása (sport, színház, zene, opera, kabaré, ifjúsági és gyermekműsor, tudományos ismeretterjesztés és oktatás, televíziós híradó, a művészeti és tudományos élet alkotóinak bemutatása);

szakmai tapasztalattal rendelkező szakembereknek a Televíziós Főosztályra hívása (operatőrök, rendezők, szerkesztők) – bár a korlátozott létszámkeret és a Rádió vezetésének merev, a politikai megbízhatóságot szinte kizárólagos kritériumként kezelő szemléletmódja nem nyújtott hosszabb idejű lehetőséget a munkatársi gárda minőségi bővítésére.

Még jobban elő tudta volna segíteni az Intéző Bizottság a magyar televíziózás fejlődését, ha javaslatait, kezdeményezéseit (külföldi filmek szinkronizálása, saját filmek gyártása, a 16 mm-es kamerák és filmanyagok használata a gyors riportoknál stb.) megfogadta és végrehajtotta volna a Rádió akkori vezetése. Ezek a kezdeményezések az értetlenség, a nehézkesség, a külső politikai vezetés ellenállása, szakmai hozzá nem értés vagy néhány esetben költségvetési szempontok miatt akkoriban nem valósulhattak meg. Célszerűségüket, jelentőségüket az is bizonyítja, hogy a következő évek során végül is mindegyik megvalósítására sor került.

A televíziós Intéző Bizottság és a munka zömét végző művészeti szakemberek teljesítményének elismerésére soha nem került sor. Mivel az 1956-os forradalom idején választották őket a Magyar Televízió vezetőivé, és ők a forradalom bukása után is kitartottak annak elvei mellett, eltávolították őket a televíziótól. A televíziós Intéző Bizottság létezését, működését közel hat évtizeden keresztül egyetlen nyilvános dokumentum sem

⁹⁰ Átadták rendeltetésének a televízió adóállomást. MTI Belföldi hírek. 1958. február 22. 16 óra 05 perc.

említette. A Kádár-korszak politikai vezetése, nemkülönben a Magyar Televízió vezetői úgy tettek, mintha nem is lett volna ilyen szervezet és nem léteztek volna azok a munkatársak, akik olyan jelentős szerepet játszottak a televízió fejlesztésében, működtetésében 1957-ben történt eltávolításukig.